

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Kateřina Antonínová

**Regionální volby v zemích Visegrádu z pohledu teorie
voleb druhého řádu**

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Regionální volby v zemích Visegrádu z pohledu teorie voleb druhého řádu* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 29. března 2013

Podpis

Děkuji doc. PhDr. Vlastimilu Fialovi, CSc. za vedení této práce. Zároveň bych chtěla poděkovat svým rodičům za jejich podporu během mého studia.

Obsah

Úvod.....	6
1 Teoretický rámec.....	10
1. 1 Předchůdci teorie voleb druhého řádu: teorie nárůstu a poklesu a teorie referenda.....	10
1. 2 Teorie voleb druhého řádu	11
1. 2. 1 Dimenze významu	12
1. 2. 2 Dimenze specifické arény	13
1. 2. 3 Institucionálně-procedurální dimenze.....	14
1. 2. 4 Dimenze volební kampaně.....	14
1. 2. 5 Dimenze politické proměny hlavní arény	14
1. 2. 6 Dimenze sociální a kulturní proměny	15
1. 3 Následný vývoj teorie voleb druhého řádu.....	15
1. 4 Rozšíření teorie voleb druhého řádu na ostatní druhy voleb.....	17
2 Hlavní charakteristiky stranických a volebních systémů	20
2. 1 Hlavní znaky stranických systémů.....	20
2. 2 Volební systémy.....	21
2. 2. 1 Česká republika	22
2. 2. 2 Polsko	23
2. 2. 3 Maďarsko.....	24
3 Metodologie.....	28
4 Analýza volebních výsledků.....	31
4. 1 Česká republika.....	31
4. 1. 1 Volby 2006 a 2008.....	31
4. 1. 2 Volby 2010 a 2012.....	33
4. 1. 3 Shrnutí.....	36
4. 2 Polsko.....	37
4. 2. 1 Volby 2005 a 2006.....	37
4. 2. 2 Volby 2007 a 2010.....	40
4. 2. 3 Shrnutí.....	42
4. 3 Maďarsko	43
4. 3. 1 Volby 2006	43
4. 3. 2 Volby 2010	46
4. 3. 3 Shrnutí.....	48

4. 4	Slovensko	49
4. 4. 1	Volby 2002 a 2005	49
4. 4. 2	Volby 2006 a 2009	52
4. 4. 3	Shrnutí	54
Závěr	55
Prameny a literatura	59
Prameny	59
Literatura	59
Internetové zdroje	64
Seznam zkratk	65
Seznam tabulek	66
Abstrakt	67
Abstract	68

Úvod

Volby jsou ve svobodné demokratické společnosti hlavním nástrojem výběru nejenom politické reprezentace. V rámci politického systému můžou probíhat na několika úrovních. Pozornost politologických výzkumů se tak kromě problematiky volebních systémů obecně ubírá k volbám prezidentským, parlamentním, regionálním, komunálním nebo např. volbám evropským. A tak jako je nerovnoměrně rozložen zájem o odborné zkoumání různých druhů voleb, jsou rovněž proměnlivé i preference voličů a jejich zájem o jednotlivé typy voleb.

Výsledky prvních voleb do Evropského parlamentu v roce 1979 přinesly zajímavý empirický materiál, na jehož základě došlo k vytvoření konceptu známého jako teorie voleb druhého řádu. Volba politické reprezentace této instituce vykazovala určité specifické znaky, kterými se odlišovala od voleb do národních parlamentů. Volební účast byla menší, vládní strany na zisku ztrácely, opoziční posilovaly, úspěch zaznamenaly i malé a nové strany atd. Přestože byl původně tento teoretický koncept vytvořen v návaznosti na volby do Evropského parlamentu, není vyloučeno jeho použití i na ostatní druhy voleb. Hlavním cílem této práce tak je aplikovat teorii voleb druhého řádu netradičně na regionální volby ve čtyřech středoevropských zemích – České republice, Polsku, Maďarsku a Slovensku. Neboli jinými slovy sledovat výstupy regionálních voleb v uvedených zemích optikou teorie voleb druhého řádu na základě vybraných kritérií.

Důvodů, proč byly pro tuto práci vybrány právě země tzv. Visegrádské čtyřky, je několik. Jedná se o státy, které jsou si blízké nejenom geograficky, ale také z hlediska podobné historické zkušenosti. Toho dokázaly využít při ustanovení Visegrádské skupiny v roce 1991 (tehdy jejími členy byly Československo, Polsko a Maďarsko). Jejich novodobá spolupráce ač neprobíhá na výjimečně intenzivní úrovni, dospěla za více než 20 let svého působení k několika úzkým kooperačním vazbám (za všechny lze zmínit např. existenci Mezinárodního Visegrádského fondu, jehož hlavní náplní je podpora rozvoje v oblasti kultury, vzdělávání, vědy a výzkumu apod.).

Regionálním volbám v zemích Visegrádu začala být věnována zvýšená pozornost po roce 1989 v souvislosti s decentralizací politických systémů. Ta ale probíhala v různě dlouhých časových úsecích. Zatímco v Polsku a Maďarsku se první regionální volby konaly již v 90. letech, v České republice a na Slovensku proběhly až po roce 2000. *Jak se liší výstupy voleb regionálních a voleb národních (voleb do národních parlamentů) v námi zkoumaných zemích? Projevují se u regionálních voleb znaky typické pro druhořadé volby? A*

lze vybrané regionální volby považovat za druhořadé? Odpovědi na tyto výzkumné otázky se bude snažit nalézt předkládaná práce.

Text práce je strukturován do čtyř hlavních kapitol. Teoretický rámec, který tvoří jádro celé práce a na jehož základě budou zkoumány výsledky jednotlivých voleb, je představen v prvních dvou kapitolách. Třetí kapitola je věnována metodologii a představení hypotéz, načež na ni navazuje čtvrtá, neobsáhlejší část práce, která se soustředí na analýzu volebních výsledků a zkoumání vybraných definičních kritérií.

Jak již bylo řečeno a jak rovněž vyplývá ze samotného názvu práce, významným článkem provázejícím celou práci jsou principy teorie voleb druhého řádu. Ta bude podrobně vykreslena v první části, kde kromě klasické teorie voleb druhého řádu budou uvedeny i její předchůdci, následný vývoj teorie a její případné rozšíření na ostatní typy voleb. Druhá část se věnuje zejména institucionálnímu pojetí jednotlivých voleb. Protože se budeme u vybraných zemí soustředit na volby národní a regionální, je nezbytné uvést jednotlivé volební mechanismy námi zkoumaných zemí. Na tomto místě je třeba upozornit, že charakter této kapitoly je poměrně deskriptivní, což může být považováno za její nedostatek. Také budou pro komplexnější náhled na téma uvedeny v této části práce základní charakteristiky stranických systémů zemí Visegrádské čtyřky.

Třetí kapitola bude patřit metodologickému pojetí práce. Na tomto místě tedy budou vysvětleny použité metody a zároveň dojde k upřesnění časového ohraničení práce. Přestože obvykle bývají hypotézy představovány v úvodu práce, v tomto ohledu vyvstalo jako srozumitelnější řešení je uvést až po seznámení s teoretickým konceptem, na jehož základě jsou vystavěny.

Ověřování hypotéz bude náplní čtvrté a hlavní části práce. Na základě empirického prověření volebních výsledků národních a regionálních voleb jednotlivých zemí budou komparativní metodou sledovány proměnné jako zisky vládních a opozičních stran, volební účast a počet neplatných hlasů. Zároveň budou všechny informace týkající se volebních výsledků dány do širšího kontextu aktuálních politických událostí.

Literatury, ze které má tato práce možnost čerpat, je opravdu široké spektrum. Její významná část se týká především teoretickému zakotvení voleb druhého řádu. Jako opěrný bod v tomto případě posloužila studie dvou zakladatelů teorie Karla Reifa a Hermanna Schmitta *Nine Second-Order Elections – A Conceptual Framework for the Analysis of European Elections Results* vydaná v roce 1980, v níž se objevily základní principy druhořadých voleb. Postupem času v návaznosti na bohatší empirický materiál, který poskytly

další volby do Evropského parlamentu, se objevily nové studie, které původní koncept doplňovaly a polemizovaly nad ním.

Zlom v diskusi o aplikovatelnosti teorie nastal po tzv. velkém rozšíření Evropské unie v roce 2004. Vyskytly se otázky, zda je možné aplikovat koncept testovaný v západoevropských zemích na deset nových členských států, především ze střední a východní Evropy. Tímto vyvstala v odborných kruzích zajímavá akademická debata, v níž na jedné straně stojí autoři, kteří s opatrností nevyklučují aplikaci teorie v nových členských státech a na straně druhé ti, kteří tento postup striktně odmítají. Lze zmínit např. Michaela Marshe, Simona Hixe, Nicka Clarka nebo Roberta Rohrschneidera. Jejich postoje budou detailněji vykresleny v první kapitole.

Česká politologie začala teorii voleb druhého řádu ve větším měřítku reflektovat až v souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie a prvními volbami do Evropského parlamentu. Do té doby bylo toto téma v českém prostředí takřka nezpracované. Nejkomplexněji toto téma pojal Pavel Šaradín ve své publikaci *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice*, kde se inovativně věnuje kromě problematiky evropských voleb také případnému rozšíření teorie i na volby krajské. Většina odborných prací na toto téma pozoruje efekty teorie skrz volby do Evropského parlamentu. I přesto se ale objeví i takové, které s teorií pracují na jiné úrovni. Kromě P. Šaradína je to např. Vlastimil Havlík a Libor Hoskovec, kteří rovněž sledovali volby do krajských zastupitelstev do roku 2008 včetně v kontextu voleb druhého řádu. Nověji toto téma zpracovává kolektiv autorů Institutu pro srovnávací politologický výzkum, který v roce 2009 vydal knihu *Volební komplexy zemí V4: Studie k pojetí víceúrovňového prostoru*. Kromě výzkumu víceúrovňového volebního chování a stranické soutěže se věnuje právě také druhořadým volbám v zemích Visegrádské skupiny jak na úrovni evropské tak regionální.

Co je ovšem v závislosti na míře odborného zpracování závažnější, je absence literatury týkající se regionálních voleb, regionální stranických systémů a institucionálního pojetí regionálních soustav (v případě, že nebereme v úvahu české sborníky týkající se krajských voleb) týkající se střední a východní Evropy. Tuto mezeru částečně vyplňuje okruh literatury zabývající se teorií víceúrovňového vládnutí (v českém prostředí se tomuto tématu věnuje např. Maxmilián Strmiska, v zahraniční odborné literatuře pak např. Charlie Jeffery a Daniel Hough). I přesto ale není úroveň zpracování v tomto ohledu dostatečná. Na tento fakt upozorňuje i nizozemský politolog Arjan H. Schakel, který se regionálními volbami v širším kontextu odborně zabývá. Pro tuto práci tak byly jeho příspěvky z konferencí a odborné časopisecké články velmi přínosné a cenné.

Jak již zaznělo, problémem, se kterým se předkládaný text musí vypořádat a který ho limituje, je aplikace teorie, jež byla vytvořena v západoevropském prostředí, do prostoru čtyř středoevropských států. I přesto, že práce může vzbudit zdání, že svým cílem vstupuje na „tenký led“, je oprávněné se domnívat, že analýza výsledků regionálních voleb přinese v tomto směru zajímavý příspěvek.

1 Teoretický rámec

Vzhledem k politickému procesu jako ději probíhajícího na několika úrovních (nadnárodní, národní, regionální a komunální) není překvapující, že politologické výzkumy s sebou přinesly diskusi nad významem a obsahem jednotlivých úrovní. A protože volby jako základní legitimující prvek rozhodování v demokratické společnosti mají vliv na konečnou podobu politiky, objevily se otázky po významu každého z druhů voleb (celostátních, evropských, prezidentských, regionálních a komunálních).

Ve středu zájmu stojí dlouhodobě volby parlamentní, nepopíratelný význam a svá specifika ale vykazují i volby neparlamentní. Aspekty jako odlišné voličské chování, úspěchy vládních, opozičních, ale i malých nebo nových politických stran ve volbách na různých úrovních se staly základem pro konceptualizaci vztahů mezi jednotlivými úrovněmi. Nejkomplexněji toto téma pojímá teorie voleb druhého řádu, ovšem za účelem úplného vymezení této teorie je nutné věnovat se i jejím předchůdkyním, teorii nárůstu a poklesu a teorii referenda, což je náplní následující podkapitoly.

1.1 Předchůdci teorie voleb druhého řádu: teorie nárůstu a poklesu a teorie referenda

Tradici výzkumu odlišného voličského chování v Evropě lze datovat do 70. let minulého století, kdy vznikla studie zabývající se srovnáním národních a tzv. méně důležitých voleb (volby do Bundestagu a volby do zemských sněmů v Německu).¹ Avšak mnohem dříve, v roce 1960, publikoval americký politolog Angus Campbell text, ve kterém vysvětloval rozdíly v hlasování při prezidentských a kongresových volbách. V tomto směru A. Campbell ve své studii odkazuje na Valdimera Orlanda Keye, který dokumentoval známý fakt, že strana, která vyhrála prezidentské volby, vždycky utrpěla ztrátu při volbách do Sněmovny Reprezentantů.²

Zkoumání odlišné volební účasti a podpory prezidentské strany v závislosti na datu konání kongresových voleb vedly k vytvoření konceptu „nárůstu a poklesu“. Podle něj je volební účast i podpora prezidentské strany v polovině volebního období výrazně nižší než při volbách konaných v menším časovém odstupu. A. Campbell tuto myšlenku ještě více rozvíjí a zkoumá volební účast z pohledu několika druhů voličů. Tzv. příležitostní (*peripheral*) voliči,

¹ DINKEL, Reiner H. *Der Zusammenhang zwischen der ökonomischen und politischen Entwicklung in einer Demokratie*. Berlin: Dunker & Humboldt, 1977.

² Více k tématu KEY, Valdimer Orlando. *Politics, Parties and Pressure Groups*. New York: Crowell, 1964. 738 s.

jejichž politický zájem je nízký, inklinují k volbě opoziční strany. Zatímco tzv. skalní (*core*) voliči mění svoji hlasovací pozici v závislosti na době konání voleb. V kongresových volbách, které se konají těsně po volbách prezidentských, volí vítěznou stranu. Naopak ve volbách, které se konají uprostřed volebního období, volí „srdcem“, čili jim bližší politickou stranu.³

Vznik teorie referenda je rovněž vázán na americké prostředí a je spojen s výzkumem prezidentských voleb v 70. letech 20. století. Podle autora teorie, Edwarda Tufteho, je hlavním určujícím článkem proměny voličského chování míra úspěšnosti prezidentské politiky. V závislosti na aktuálních ekonomických trendech došel E. Tufte k závěru, že kongresové volby, které se nekonají ve stejném roce jako prezidentské, představují pro určitou část voličů příležitost projevit svou nespokojenost s vládní politikou. Jejich volbu tedy interpretuje jako referendum o vládě a spokojenosti voličů s její politikou. Na druhou stranu, pokud nedochází k výrazným ekonomickým propadům, úspěšnost prezidentské strany by klesat neměla.⁴ Jak je zřejmé, objevuje se i v tomto případě výše vyslovený předpoklad, že strana, která vyhrála volby, ztrácí uprostřed volebního období podporu elektorátu ovšem se závislostí na jeho spokojenosti s vládní administrativou a ekonomickou situací země.

Co se jeví jako problematický bod vycházející z těchto teorií, je jejich vázanost na americké prostředí. I když to A. Campbell nevylučuje,⁵ tak odlišné institucionální nastavení, bikameralismus a s ním spojený většinový volební systém mají za následek specifické voličské chování a snižují tak možnost aplikace teorií v evropském kontextu. I přesto ale položily základ, na němž své teze vystavěli autoři teorie voleb druhého řádu.

1. 2 Teorie voleb druhého řádu

První volby do Evropského parlamentu v roce 1979 poskytly velmi bohatý empirický materiál, který si zasloužil bližší pozornost dvou politologů, K. Reifa a H. Schmitta.⁶ Nový typ voleb se vyznačoval některými znaky, které se zdály být odlišné od voleb národních a na jejichž základě vytvořili komplexní teoretický koncept postihující vzájemnou interakci mezi jednotlivými úrovněmi. Podstatou jejich konceptu je rozdělení národní volební arény na prvořadou a druhořadou.

³ CAMPBELL, Angus. Surge and Decline: A study of Electoral change. *Public Opinion Quarterly*, 1960, roč. 24, č. 3, s. 401.

⁴ TUFTE, Edward R. Determinants of the Outcomes of Midterm Congressional Elections. *The American Political Science Review*, 1975, č. 3, s. 814.

⁵ CAMPBELL: Surge and Decline..., s. 418.

⁶ Do jejich analýzy bylo zahrnuto osm z devíti tehdejších členů Evropských společenství. Protože se evropské volby v Lucembursku konaly ve stejný den jako volby národní, byla tato země z výzkumu vyloučena.

Za prvořadé volby označují ty, které jsou z hlediska fungování systému považovány za důležitější. Jedná se především o volby, jež mají klíčový význam pro rozdělení moci ve státě, tedy o volby do národních parlamentů v parlamentních systémech a prezidentské volby v prezidentských (poloprezidentských) systémech. Kritériem pro identifikaci prvořadých voleb je jejich dopad na formování rozhodující složky exekutivy. Nelze za prvořadé volby považovat přímou volbu prezidenta v systému, kde zastává pouze reprezentativní a symbolickou funkci (např. Rakousko nebo Slovensko). Rovněž v rámci asymetrického bikameralismu je nutné považovat za prvořadé volby ty do významnější komory parlamentu.⁷

Vedle prvořadých voleb stojí volby druhořadé, které představují všechny ostatní „méně významné“ volby (např. volby evropské, regionální, komunální, volby do horních komor, doplňovací volby). I když pomineme, kdy se prvořadé a druhořadé konají, lze podle autorů teorie mezi nimi ustavit řadu vztahů. Nelze je striktně oddělit, neboť jejich výsledky lze interpretovat na základě vzájemné závislosti. Voliči přizpůsobují svoji volbu u druhořadých voleb podle výsledků voleb prvořadých a také taktika politických stran je často ovlivněna děním na prvořadé úrovni. V souvislosti s provázaností jednotlivých druhů voleb představili K. Reif a H. Schmitt šest dimenzí, prostřednictvím kterých by měly být druhořadé volby zkoumány.

1. 2. 1 Dimenze významu

K nejvýraznějšímu rozdílu mezi prvořadými a druhořadými volbami patří, že se v druhořadých hraje o méně, je v nich tedy méně v sázce („*less-at-stake*“). Na základě výsledků druhořadých voleb nedochází ke změně vlády, voliči rozhodují o méně významných tématech, v případě voleb evropských volí orgán, který je jim vzdálený. Důsledkem je nižší volební účast a to jednoduše proto, že je voliči nepovažují za důležité. V krajním případě se díky nevýrazné volební kampani o volbách také vůbec nemusí dovědět.⁸

Dalším efektem zaznamenaným u druhořadých voleb je vyšší úspěch malých a nových stran. Vzhledem k tomu, že je ve volbách „méně v sázce“ voliči rezignují na strategické hlasování, které by uplatnily ve volbách prvořadých. Místo volby velké strany disponující reálnou šancí podílet se na vládě a realizovat svůj program, dává volič přednost malé straně, která může lépe reprezentovat jeho názor. Tento druh hlasování se také nazývá „volba

⁷ HAVLÍK, Vlastimil, HOSKOVEC, Libor. Krajské volby v České republice v kontextu voleb druhého řádu. Analýza vybraných aspektů voleb do krajských zastupitelstev v letech 2000-2008. *European Electoral Studies*, 2009, roč. 4, č. 1, s. 25.

⁸ REIF, Karlheinz, SCHMITT, Hermann. Nine Second-Order Elections – A Conceptual Framework for the analysis of European Elections Results. *European Journal of Political Research*, 1980, č. 8, s. 9.

srdcem“ či „upřímné hlasování“⁹, kdy volič upřednostňuje stranu, která mu je bližší a to i přesto, že nemá moc velkou naději participovat na vládě.

Volební výzkumy rovněž ukázaly, že v závislosti na volebním cyklu, neboli na datu konání druhořadých voleb, dochází ke ztrátě podpory vládní strany, popř. stran. Nejmarkantnější pokles podpory je zaznamenán uprostřed volebního období, kdy naopak výrazně stoupají preference opozice. Řada voličů tím dává najevo svou nespokojenost vůči vládní politice a použije svůj hlas jako varování vládě. Ke konci volebního období podpora vládních stran opět roste.

Dalším prvkem vyplývajícím z odlišnosti prvořadých a druhořadých voleb je vyšší procento neplatných hlasů, prostřednictvím kterých voliči vyjadřují svou nespokojenost s kandidujícími stranami. Ačkoli nespokojenost voličů s nabídkou kandidujících stran může přetrvat až do prvořadých voleb, je hlas v druhořadých méně cenný, a proto je jeho „nepoužití“ snadnější.¹⁰

1. 2. 2 Dimenze specifické arény

I přesto, že prvořadé a druhořadé volby vykazují značné rozdíly, nelze opomenout fakt, že národní aspekty se promítají do jisté míry do druhořadé arény. Jak už bylo zmíněno výše, figuruje v ní faktor „méně je v sázce“. K. Reif a H. Schmitt ve svém textu ovšem odkazují na fakt, že druhořadé volby probíhají do politických orgánů na různých institucionálních úrovních politiky, z nichž některé se mohou svým významem přiblížit volbám národním. Nakonec je tak „něco v sázce“ a na významu získávají politické i institucionální charakteristiky dané politické arény, ať se jedná o kandidující strany, kandidáty či volebními programy.¹¹

Vzhledem k vztahu mezi prvořadou a druhořadou arénou je nutné položit otázky, zda se soutěže účastní stejné politické strany a jestli jsou na obou úrovních stejné strany u moci. Pokud se shoda stranických aktérů bude výrazně odlišovat, bude i složitější ustanovit vzájemnou provázanost. Pokud budou na obou úrovních participovat na vládě stejné strany, můžeme v tomto případě předpokládat, že jejich ztráta bude relativně nižší.¹²

⁹ HAVLÍK, HOSKOVEC: Krajské volby..., s. 28.

¹⁰ Tamtéž, s. 28.

¹¹ STRMISKA, Maxmilián, CHYTILEK, Roman, ŠEDO, Jakub, EIBL, Otto. *Volební komplexy zemí V4: studie k pojetí víceúrovňového volebního prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. s. 34.

¹² REIF, SCHMITT: *Nine Second-Order...*, s. 11.

1. 2. 3 Institucionálně-procedurální dimenze

Autoři teorie se také zabývali formálními rozdíly v institucionálním nastavení, především v oblasti volebního zákona. Volební účast například ovlivňuje to, zda je ve volbách ze zákona vyžadována povinnost jít k volbám, případně jaké sankce za neúčast hrozí. Druhořadá volby se mohou rovněž lišit odlišným volebním systémem, v tomto směru vyslovují K. Reif a H. Schmitt hypotézu, že čím víc se liší od tradiční volební procedury prvořadých voleb, tím je volební účast nižší. To se může projevit v situaci, kdy je volič dlouhodobě navyklý na většinový volební systém a následně přejde do prostředí, kde se používá systém proporční. Jako pozitivní vliv na volební účast vidí autoři regionalizaci a personalizaci volebního systému, kdy je země rozdělena do několika malých volebních obvodů, čímž se kandidát přiblíží voliči. Umožnění preferenčního hlasování může mít za následek rovněž zvýšení volební účasti.¹³

1. 2. 4 Dimenze volební kampaně

Podoba volební kampaně kandidujících subjektů je schopna ovlivnit výsledek druhořadých voleb. Zatímco v prvořadých volbách je veškerá pozornost médií a veřejnosti zaměřena na tuto událost, v druhořadých volbách musí volební kampaně soutěžit s dalšími politickými událostmi a tématy. Proto k oslovení voličů a upoutání jejich pozornosti musí politické strany vynaložit více finančních prostředků. Obecně se dá říci, že čím méně úsilí a finančních prostředků politické strany vloží do volební kampaně, tím menší se dá predikovat volební účast. Pro mnohé politické strany je ale naopak strategicky výhodnější na sebe volební kampaní nestrhávat moc velkou pozornost, a to zejména pro ty s pevným voličským jádrem.¹⁴

1. 2. 5 Dimenze politické proměny hlavní arény

Pokud chceme analyzovat výsledky druhořadých voleb, musíme brát v úvahu změnu popularity politických aktérů, jinými slovy výzkum druhořadých voleb se nemůže provádět, aniž by neproběhly volby prvořadé. Proměny v podpoře politických stran můžou kolísat díky ekonomickému či politickému vývoji ve společnosti, nemusí se tedy jednat pouze o souvislost s volbami druhého řádu. Aby bylo možné jednoznačně identifikovat volby druhého řádu, je nutné do analýzy zahrnout předchozí prvořadé volby.¹⁵

¹³ REIF, SCHMITT: Nine Second-Order..., s.13.

¹⁴ Tamtéž, s. 13-14.

¹⁵ Tamtéž, s. 14.

1. 2. 6 Dimenze sociální a kulturní proměny

Správná interpretace výsledků druhořadých voleb se nemůže obejít bez sledování změn v sociální a kulturní dimenzi. Úspěch politických stran je často založen na podpoře různých socio-ekonomických a kulturních skupin. Pokud chce strana ve volbách udržet svůj zisk, musí reagovat na změny a potřeby specifických sociálních skupin a potřeby společnosti. Jako příklad slouží vývoj podpory politických stran s podporou agrárního obyvatelstva v závislosti na snižování počtu osob pracujících v zemědělství nebo proces sekularizace a její vliv na klesající voličskou základnu křesťansko-demokratických stran.¹⁶

1. 3 Následný vývoj teorie voleb druhého řádu

Spolu se vznikem teorie voleb druhého řádu v roce 1980 byly představeny principy a základní znaky nového typu voleb ve srovnání s odlišnostmi s volbami národními. Tyto předpoklady posloužily několika politologům jako vhodný podkladový materiál jejich dalšího rozvoje a zpřesnění. Po čtyřech letech od publikování této teorie, čili po druhých evropských volbách, ověřoval K. Reif hypotézy textu z roku 1980. Analýza výsledků dalších evropských voleb prvotní předpoklady potvrdila a zároveň došlo k zahrnutí další významné proměnné, a to otázky volebního cyklu. Do konceptu zahrnuje termín *post-volební euforie*, což je období těsně po volbách, kdy je podpora vládní strany nejsilnější, následně začne klesat a v době těsně před dalšími volbami bývá nejnižší. Podle K. Reifa je nejdůležitější proměnnou, jež ovlivňuje výsledky voleb druhého řádu čas, který uběhl od prvořadých voleb.¹⁷ Jak uvádí P. Šaradín, bývá problematika volebních cyklů různými autory pojímána odlišně, většinou se ale přiklání k následující periodizaci:¹⁸

Honeymoon (období do 12 měsíců po volbách do národního parlamentu, kdy nemusí nutně docházet k úbytku hlasů vládních stran, naopak mohou získat stejný nebo větší počet hlasů), *mid-term* (období mezi 13. a 36. měsícem po volbách, kdy vládní strany výrazně ztrácí podporu, ta v tomto období zpravidla bývá nejnižší) a *later term* (období od 37. do 48. měsíce po volbách, čili těsně před dalšími národními volbami, kdy opět roste podpora vládních stran).¹⁹

¹⁶ REIF, SCHMITT: *Nine Second-Order...*, s.15.

¹⁷ REIF, Karlheinz. *National Electoral Cycles and European Elections 1979 and 1984. Electoral Studies*, 1984, č. 3, s. 246.

¹⁸ Původně tento koncept pochází z analýzy volebních cyklů a vládní a opoziční volební podpory ve Velké Británii. Více k tématu GOODHART, C. A. E., BHANSALI, R. J. *Political Economy. Political Studies*, 1970, č. 1, s. 43-106 a MILLER, William, MACKIE, Myles. *The Electoral Cycles and the Asymmetry of Government and Opposition Popularity. Political Studies*, 1973, č. 3, s. 263-279.

¹⁹ ŠARADÍN, Pavel. *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 2008. s. 33.

V roce 1997 K. Reif společně v konfrontaci s Pippou Norris diskutoval některé ze svých tezí publikovaných v 80. letech, které podle něj byly nesprávně pochopeny. Podle K. Reifa byl zásadním způsobem nesprávně interpretován termín národní volby druhého řádu. Slovo národní v tomto spojení znamenalo, že volby probíhaly vždy podle politické konstelace dominantní politické arény uvnitř systému, tedy arény voleb prvního řádu.²⁰ Vrací se také k navázání teorie na volební cykly a detailněji rozpracovává koncept *post-volební euforie* v závislosti na výsledcích voleb druhého řádu. V podstatě se jedná o podobnou periodizaci tak, jak bylo uvedeno o několik řádků výše. Důležitým poznatkem se stává rozšíření teze o větší úspěšnosti *malých a nových* stran v druhořadých volbách také o strany *radikální, protestní a populistické*.²¹

Významným příspěvkem k tématu byla analýza M. Marshe publikovaná na konci 90. let. Do té doby bylo základním kamenem konstrukce voleb druhého řádu tvrzení, že při těchto volbách ztrácejí velké politické strany, jež jsou součástí vlády. M. Marsh koncepci doplnil o výrok, že při druhořadých volbách ztrácejí velké strany na zisku bez ohledu na to, zda jsou součástí vlády či nikoli. „*Politické strany se ziskem mezi 4 % až 30 % hlasů v posledních národních volbách by měly v evropských volbách ztrácet malé procento voličů. Větší politické strany, tedy s výsledkem nad 30 %, však ztrácejí daleko více voličů.*“²²

Na základě čtyř uskutečněných evropských voleb došel M. Marsh k závěru, že zřetelných zisků dosahují velmi malé strany (s podporou pod 4 % v prvořadých volbách), největší úbytek hlasů naopak zaznamenávají strany velké (s podporou větší než 30 %). Evropské volby rovněž fungují jako ukazatelé pro další národní volby. V prostředí, kde dochází k přirozenému střídání vládních alternativ, je rozdíl mezi evropskými a národními volbami mnohem lépe predikovatelný: anti-vládní výkyvy jsou jemnější, zároveň je menší odliv voličů od velkých stran k malým.²³ M. Marsh tak rozšiřuje původní teoretický model o detailnější rozpracování vztahu mezi prvořadou a druhořadou arénou.

V souvislosti s výše uvedenými skutečnostmi přicházíme k závěru, že při analýze druhořadých voleb musíme sledovat nejenom aktéry na úrovni vláda-opozice, ale i další politické strany s ohledem na velikost jejich procentuální podpory ve volbách. Zároveň s přihlédnutím k periodizaci volebních cyklů je nutné se zabývat dobou, která uběhla od posledních voleb do národního parlamentu.

²⁰ NORRIS, Pippa, REIF, Karlheinz. Second-Order Elections. *European Journal of Political Research*, 1997, roč. 31, č. 1, s. 117.

²¹ Tamtéž, s. 118.

²² MARSH, Michael. Testing the Second-Order Elections Model after Four European Elections. *Journal of Political Science*, 1998, č. 4, s. 602.

²³ Tamtéž, s. 606.

Po tzv. východním rozšíření Evropské unie v roce 2004 se k tématu opět vrátil H. Schmitt, kdy původní koncept aplikoval na nové členské země. A zatímco v případě starých členských států se ukázala vysoká prediktivní hodnota modelu, u nových členů není možné podle autora koncept v původní podobě ověřit. Vysvětluje to nízkou institucionalizací stranických systémů těchto zemí.²⁴ Podobně skepticky se k druhořadým volbám vyjadřují i autoři Jason R. Koepke a Nils Ringe, podle nichž středovýchodní volby do Evropského parlamentu nepředstavují volby proti současné vládě a nesplňují tedy jeden ze základních předpokladů teorie.²⁵ Účinky evropských voleb v nových členských státech se zabýval i M. Marsh a spolu se S. Hixem operují s proměnnou stranické rodiny, díky níž velikost strany v nových členských státech ztrácí na významu.²⁶ N. Clark a R. Rohrschneider jdou ještě dále a tvrdí, že model voleb druhého řádu nelze v zemích středovýchodní Evropy aplikovat.²⁷

Jak ale uvádí Ladislav Cabada, je možné tento závěr považovat za příliš absolutní. Pokud bychom přijali fakt, že teorii voleb druhého řádu lze aplikovat pouze na staré členské země (a z nových na Kypr a Maltu), znamenalo by to konec teorie jako takové. „*Teorie by měla nabízet obecné a nikoli „lokálně“ vymezené předpoklady a závěry.*“²⁸ Navzdory vymezeným předpokladům lze ale i v nových členských zemích pozorovat hlavní charakteristiky teorie, a to hlasování proti vládním stranám, menší volební účast, větší úspěch malých stran apod.

1.4 Rozšíření teorie voleb druhého řádu na ostatní druhy voleb

Ačkoli byla teorie voleb druhého řádu vystavěna primárně na analýze výsledků evropských voleb, lze ji aplikovat i na ostatní typy voleb, a to za splnění několika předpokladů. Aby mohl být výzkum považován za relevantní, musí sledované volby probíhat v rámci jednoho politického systému a politické soutěže se musí účastnit stejní aktéři. Zároveň je nutné přihlídnout k ostatním proměnným, které z teorie přímo vychází, a to jednak k volebním systémům sledovaných voleb, ale také institucionálním, společenským, ekonomickým, kulturním, národnostním a dalším faktorům.

²⁴ SCHMITT, Hermann. The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-Order? *West European Politics*, 2005, č. 3, s. 664.

²⁵ KOEPKE, Jason R., RINGE, Nils. The second-Order Election Model in an Enlarged Europe. *European Union Politics*, 2006, roč. 7, č. 3, s. 341.

²⁶ HIX, Simon, MARSH, Michael. Punishment or protest? Understanding European Parliament Elections. *The Journal of Politics*, 2007, č. 2, s. 503.

²⁷ CLARK, Nick, ROHRSCHEIDER, Robert. Second-Order Elections versus First-Order Thinking: How Voters Perceive the Representation Process in a Multi-Layered System of the Governance. *Journal of European Integration*, 2009, č. 5, s. 654.

²⁸ CABADA, Ladislav. *Volby do Evropského parlamentu jako volby druhého řádu: reflexe voleb v nových členských zemích EU ze středovýchodní Evropy*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2010. s. 14.

Otázkou, zda je možné rozšířit původní koncept teorie voleb druhého řádu na ostatní druhy voleb, se zabývalo několik autorů. Patří mezi ně např. Anthony Heath se svými kolegy, kteří aplikovali model na britské lokální volby, které podle nich stojí z hlediska dimenze „méně je v sázce“ mezi národními a evropskými volbami. Důsledkem toho britští autoři žertem upozorňují, že pokud evropské volby označujeme jako volby druhého řádu, museli bychom britské lokální volby nazývat volbami „jedna a tři čtvrtě řádu“.²⁹

Vztah regionálních a národních voleb z hlediska volebních cyklů a „druhořadosti“ rozpracovali autoři Ch. Jeffery a D. Hough. Pozorováním a porovnáním federálních a zemských voleb v Německu v letech 1949-1998 vyvodili závěr, že vzájemný vztah mezi oběma úrovněmi se stal postupně méně jasný a predikovatelný. Zároveň se ze systému vytrácí „druhořadost“ zemských voleb. Tato situace má podle autorů kořeny v dynamice stranického systému a politické stability v Německu.³⁰

Výzkumem regionálních voleb se zabývá také politolog A. H. Schakel, který v tomto směru vydal několik odborných článků, a to i v jejich návaznosti na teorii voleb druhého řádu. Podle něj představují regionální volby ideální oblast dynamického prostředí pro zkoumání jejich platnosti z hlediska teorie voleb druhého řádu: je v nich „méně v sázce“, volební účast je menší a vládní strany ztrácí podporu.³¹ Regionální volby jsou ovšem „méně druhořadé“ v případech, kde je v sázce více a kde je zahrnuta i regionální identita, a to je např. v autoritativních regionech s participací regionálních stran.³²

Studiem empirických dat týkajících se regionálních voleb dosáhl A. H. Schakel hodnocení, že voliči jsou schopni rozlišit regionální volební arénu od národní a v každé učinit rozdílných úsudků.³³ Analýza regionálních voleb z pohledu druhého řádu je rovněž pojmána z hlediska regionálních specifik. Těmi je například existence stran, které se neúčastní politické soutěže na celostátní úrovni, ale pouze v jednom regionu. Takový typ stran je mobilizován na bázi teritoriální identity sdílené sociální skupinou uvnitř státu (typicky lze do této kategorie politických stran zařadit např. Skotkou národní stranu nebo katalánskou Konvergenci a jednotu). Proto pokud je taková strana úspěšnější ve volbách regionálních,

²⁹ HEATH, Anthony, McLEAN, Iain, TAYLOR, Bridget, CURTICE, John. Between first and second order: A comparison of voting behaviour in European and local elections in Britain. *European Journal of Political Research*, 1999, č. 3, s. 391.

³⁰ JEFFERY, Charlie, HOUGH, Daniel. The Electoral Cycle and Multi-Level Voting in Germany. *German Politics*, 2001, č. 2, s. 93-94.

³¹ SCHAKEL, Arjan H. *Ideal Type Second-Order Elections: Regional Elections in Six Central and Eastern European Countries*. Paper presented at the 1st European Conference on Comparative Electoral Research, Sofia, 2011.

³² SCHAKEL: *Ideal Type...*

³³ SCHAKEL, Arjan H., JEFFERY, Charlie. Are Regional Elections really „Second-Order“ Elections? *Regional Studies*, 2012, s. 6.

nemůžeme tento výsledek interpretovat jako hlasování proti vládě, ale spíše jako vyjádření specifické územní voličské příslušnosti.³⁴

³⁴ SCHAKEL, JEFFERY: Are Regional Elections..., s. 7-8.

2 Hlavní charakteristiky stranických a volebních systémů

2.1 Hlavní znaky stranických systémů

Není v našich možnostech a rovněž nekoresponduje s cílem této práce věnovat se podrobně jednotlivým stranickým systémům námi zkoumaných zemí. Proto bude tato podkapitola představovat úvod do problematiky stranických systémů zemí Visegrádu, jejich hlavním charakteristikám a případným analogiím či rozdíly se stranickými systémy zemí západní Evropy.

Komplexním pohledem na stranické systémy zemí Visegrádu dojdeme k závěru, že se vyznačují značnou odlišností od západoevropských stranických systémů. Především v období trvání socialistických režimů došlo k tak hlubokým společenským a politickým změnám, že tradiční sociopolitické struktury, včetně pluralitních stranických systémů byly zcela zničeny a nahrazeny novými.³⁵ Právě tato diskontinuita má za následek, že politické strany více než dvě dekády po tranzici stále hledají svou stabilní programovou a členskou základnu.

Na druhou stranu se ale tyto státy přibližují trendům, které lze pozorovat v západní Evropě. Jedná se zejména o oblast politického marketingu a politické komunikace-profesionalizace a personalizace volebních kampaní, využívání principů negativních kampaní, práce s médii a v neposlední řadě stoupající role internetu ve volebních kampaních. Tyto intenzivní prostředky ve vedení kampaní ale vedou ke vzrůstajícímu počtu tzv. nerozhodnutých voličů, kteří se pro svou volbu rozhodnou až během volební kampaně³⁶ a jejich identifikace se zvolenou politickou stranou upadá do pozadí.

Výsledkem srovnání politických stran západní a středovýchodní Evropy je závěr, že většina politických stran v post-komunistických zemích postrádá masovou členskou základnu a to i u takových stran typu *catch-all* (např. sociální demokraté). Díky nejasné a nestabilní volební programatice můžeme vidět důvody vedoucí k vysoké volatilitě a poměrně častého výskytu tzv. protestních a monotematických stran (*single-issue*)³⁷. Volatilita je ve středovýchodní Evropě navíc předurčena také nízkou a klesající volební účastí.³⁸

I přesto ale stranické systémy zemí Visegrádu v porovnání s ostatními post-komunistickými státy vykazují znatelné prvky konsolidace. Zejména v pozdějších letech se

³⁵ HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír. *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2004. s. 47.

³⁶ BRADOVÁ, Eva. Marketization of Electioneering in the Visegrad Countries. A Comparative Study of the Role of Political Marketing. In ŠARADÍN, Pavel, BRADOVÁ, Eva. *Visegrad Votes. Parliamentary Elections 2005-2006*. Olomouc, 2002, s. 127.

³⁷ Typicky se jedná např. o formace reprezentující zájmy důchodců.

³⁸ CABADA: *Volby do Evropského parlamentu...*, s. 15-16.

vyhýbají extrémním výkyvům a jsou tedy považovány za stabilní.³⁹ Ve všech čtyřech námi pozorovaných zemích se vyvinuly stranické systémy, kdy jeden silný pól systému představuje levicová sociální demokracie a na druhém pólu funguje pravicově zaměřená konzervativní či liberální strana, podobně jako v západní Evropě. Výjimkou je Polsko, kde je tato dichotomie zastoupena křesťanskodemokratickými konzervativci a liberály. Na Slovensku naopak k etablování relevantní konzervativní strany nikdy nedošlo.⁴⁰

Ve všech stranických systémech pak najdeme radikální či antisystémové strany, které se svého času podílely i na vládě (v rámci krajní pravice to je např. Liga polských rodin nebo Slovenská národní strana). Podle Víta Hlouška a Lubomíra Kopečka ale voličstvo krajní pravice k těmto stranám nikdy nemělo příliš pevnou vazbu a za jejich úspěchem stojí hlavně postava stranického lídra.⁴¹ Krajní levici potom reprezentuje jediný relevantní aktér, kterým je Komunistická strana Čech a Moravy. Tato strana ale nikdy na vládě neparticipovala.

V regionálních volbách je pro země střední Evropy typické vytvářet volební koalice často vedené etablovanou celostátní politickou stranou. Pro malé a nové politické strany na regionální úrovni to obvykle znamená získání mandátu, čehož by samostatně nebyly schopny. Naopak celostátní strana tím předchází volební ztrátě.⁴² Regionální politická aréna tak vytváří specifický regionální stranický systém a díky tomu je třeba k němu i specificky přistupovat.

2.2 Volební systémy

Podoba volebních systémů hraje v mezích teorie voleb druhého řádu zásadní roli a proto je nezbytné jednotlivé mechanismy blíže prozkoumat. Protože teorie voleb druhého řádu operuje s termínem *národní volby*, budeme za národní volby považovat volby parlamentní, v případě dvoukomorového parlamentu to budou volby do dolní komory. Jako tzv. druhořadé volby figurují volby regionální. Jedná se o volby do samosprávných krajů na nejvyšším stupni územní správy (Česká republika, Slovensko a Maďarsko jsou státy se dvěma stupni územní správy, Polsko je příkladem třístupňové struktury územního členění).

³⁹ BIRCH, Sarah. Elections, Electoral Systems and Party Systems in the Visegrad States, 2005-2006. In HLOUŠEK, Vít, CHYTILEK, Roman (eds.). *Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrad Group Countries*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 19-20.

⁴⁰ HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada Publishing, 2010. s. 250.

⁴¹ Tamtéž, s. 232.

⁴² SCHAKEL, Arjan H. *Territoriality of the regional and national vote in Central and Eastern Europe*. Paper presented at conference of the „Politics and Culture in Europe“, Maastricht, 2012.

2. 2. 1 Česká republika

Česká republika je příkladem země, kde diskuse o podobě volebního systému probíhaly a probíhají velmi často. Důvodem je poměrná nestabilita vlád. Od roku 1996 se téměř každá vláda opírala o těsnou podporu v dolní komoře parlamentu. Řešením tohoto stavu měl být nový volební zákon vytvořený na pozadí tzv. opoziční smlouvy dvěma nejsilnějšími stranami v roce 2000, který byl ovšem pro rozpor se zásadami poměrného zastoupení zrušen nálezem Ústavního soudu. Hledání nové podoby volebního systému pokračovalo až do roku 2009, kdy byla zveřejněna nová podoba reformy volebního systému, která ale ztroskotala spolu s pádem vlády Mirka Topolánka. I přesto se ale kolem nové volební reformy opět vytvořily kontroverze spočívající v pochybnostech ohledně jejího souladu se systémem poměrného zastoupení.⁴³

Nyní Česká republika pro volby do Poslanecké sněmovny používá poměrný volební systém. Všech 200 členů dolní komory je voleno ve 14 volebních obvodech kopírujících hranice krajů a hlavního města Prahy. Volební klauzule je stanovena na 5 % pro samostatně kandidující stranu, 10 % pro koalici dvou stran, 15 % pro koalici tří stran a 20 % pro větší koalici. Pro přepočítání hlasů na mandáty byl v roce 2002 zaveden d'Hondtův dělitel.

Zřízení vyššího stupně krajských samospráv je výsledkem politických debat a kompromisů a je jednou z nejmladších struktur veřejné moci v České republice.⁴⁴ Výsledkem jednání bylo vytvoření 14 samosprávných krajů, z nichž ve 13 probíhá volba do krajských zastupitelstev (výjimkou je hlavní město Praha, ve kterém podobu krajského zastupitelstva tvoří zastupitelstvo hlavního města Prahy volené v komunálních volbách).

Jediným orgánem disponujícím přímým demokratickým mandátem na krajské úrovni je krajské zastupitelstvo voleno poměrným systémem s vázanou kandidátní listinou na čtyřleté funkční období. Ve volebním obvodu, který je zároveň celým krajem, je v závislosti na velikosti kraje voleno 45 až 65 zastupitelů. Pro distribuci mandátů je používán modifikovaný d'Hondtův dělitel (s prvním číslem 1,42; dále 2, 3...). Na rozdíl např. od Slovenska není povolena kandidatura nezávislých kandidátů. Kandidovat mohou pouze registrované politické strany či koalice, přičemž musí získat 5 % hlasů bez ohledu, zda kandidují samostatně či v koalici.⁴⁵

⁴³ Více k tématu viz LEBEDA, Tomáš. Volební reforma 2009 – poměrný nebo smíšený systém? In MLEJNEK, Josef. *Smíšené volební systémy a většiotvorné modifikace systémů poměrných*. Praha: Karolinum, 2010, s. 159 – 175.

⁴⁴ BALÍK, Stanislav. Institucionální stránka krajské politiky. In BALÍK, Stanislav, KYLOUŠEK, Jakub. *Krajské volby v České republice 2004*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 13.

⁴⁵ CHYTILEK, Roman (eds.). *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009. s. 317.

2. 2. 2 Polsko

V rámci námi zkoumaných zemí reprezentuje Polsko jedinečný případ. Unikátní proto, že zde velmi často probíhají volební reformy. Od roku zavedení většinového volebního systému v roce 1989 proběhly celkem tři velké změny volebního zákona, poslední výrazná v roce 2001. Od roku 1991 je volební systém do dolní komory parlamentu (Sejmu) proporční, polští politici tak neměnili typ volebního systému, ale jeho technologii a vlastnosti.⁴⁶ Zatím poslední velkou volební reformu z roku 2001 lze považovat za účelovou a nikoli potřebnou, protože zastavila některé pozitivní trendy ve vývoji politických stran. Snížila nadreprezentaci větších politických stran, čímž se znemožnilo snadnější utváření většin v parlamentu a tedy i větší stabilitu vlád.⁴⁷ Změny volebního zákona se staly účinným nástrojem manipulace s politickou situací. Ovšem i přesto, že debaty o reformě volebního systému probíhaly nepřetržitě, zatím od roku 2001 k žádné větší změně nedošlo.⁴⁸

V současnosti je 460 poslanců Sejmu voleno pomocí proporčního systému na čtyřleté funkční období v regionálních volebních obvodech, kterých je 41 a jejich velikost se pohybuje od 7 do 19 mandátů. Pro přepočítání hlasů se používá d'Hondtova metoda volebního dělitele. Existence volební klauzule nebyla vždy samozřejmostí, v plné míře byla zavedena až v roce 1993 a nyní platí ve výši 5 % pro politické strany a 8 % pro koalice.

Regionální politiku v Polsku provádí vojvodství, která byla do roku 1998 pouze součástí státní správy a neobsahovala žádný prvek samosprávy. Vojvodské parlamenty (*Sejmik*) představovaly nevolené orgány skládající se z delegovaných představitelů obecních rad. Až administrativní reformou, přijatou roku 1998, stanovil zákon pravidla voleb pro všechny stupně samosprávy, včetně vojvodství.⁴⁹

Kompromisním jednáním byl ustanoven počet 16 vojvodství (původně 49 menších vojvodství) a oproti předchozímu stavu přestala být výhradně součástí státní správy a stala se samosprávnými jednotkami. Vojvodský parlament je volen ve všeobecných volbách a je samosprávnou institucí, v jejímž čele stojí předseda (maršálek), který dbá o rozvoj vojvodství. Představitelem státní moci na úrovni vojvodství je vojvoda, který je jmenován a odvoláván předsedou vlády a vykonává pokyny vlády, mj. je zodpovědný za finanční prostředky ze

⁴⁶ KUBÁT, Michal. *Demokracie v Polsku: politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. s. 114.

⁴⁷ Tamtéž, s. 124-125.

⁴⁸ Poslední menší změna volebního zákona proběhla na začátku roku 2011 a byla zavedena možnost rozšířit hlasování na více než dva dny, bylo povoleno hlasování poštou a na základě plné moci a politickým stranám bylo zakázáno prezentovat se na billboardech a v placené reklamě v televizi. (TWORZECKI, Hubert. The Polish parliamentary elections of October 2011. *Electoral Studies*, 2012, roč. 31, č. 3, s. 618).

⁴⁹ KUBÁT, Michal. *Politika v Polsku po roce 1989: volby, volební systémy a jejich politické konsekvence*. Praha: Karolinum, 2000. s. 40-41.

státního rozpočtu, které jsou mu dány k dispozici. Základním úkolem vojvodských parlamentů je uspokojovat veřejné potřeby, které není schopen zajistit okres a které nelze obsáhnout z centra.⁵⁰

Ve vojvodstvích do dvou miliónů obyvatel je voleno 45 členů vojvodských parlamentů. Tento počet je zvyšován o 5 členů vždy, když se počet obyvatel zvýší o 500 tisíc. Členové vojvodských parlamentů jsou voleni ve volebních obvodech o velikosti 5 až 15 mandátů. Volební systém je proporční, pro přepočítání hlasů se používá d'Hondtova metoda a strany musí překročit pětiprocentní volební klauzuli.

2. 2. 3 Maďarsko

Volební systém Maďarska na národní úrovni patří jistě k nejzajímavějším volebním systémům a v regionu Visegrádských zemí k nejstabilnějším. V klasické klasifikaci volebních systémů bychom ho zařadili mezi supersmíšené volební systémy – je tvořen kombinací forem „navrstvení“ a „korekce“.⁵¹ Různými autory je ale také označován jako smíšený volební systém s většinovými účinky a částečnou kompenzací či jako smíšený volební systém s proporčními účinky.⁵²

Maďarský parlament je jednokomorový s 386 poslanci volených na čtyřleté funkční období, přičemž 176 z nich je voleno v jednomandátových obvodech dvoukolovým většinovým systémem, 152 ve vícemandátových obvodech na základě poměrného systému a 58 z kompenzační kandidátní listiny. Toto základní rozdělení ovšem neplatí absolutně. Není neobvyklé, že se část mandátů z poměrné části přesouvá na celostátní kompenzační listinu.⁵³

Pro většinovou složku maďarského volebního systému je užíván absolutně většinový systém, tedy pokud v prvním kole žádný z kandidátů při minimální 50 % volební účasti nezískal nadpoloviční většinu hlasů, postupují do druhého kola tři nejúspěšnější kandidáti a všichni ti, kteří získali více než 15 % hlasů. Ve druhém kole stačí k zisku mandátu účast 25 % a prostá většina.

Poměrná složka se skládá z 20 volebních obvodů, které se kryjí s hranicemi žup a je v nich rozdělováno 152 mandátů. Pro přepočítání hlasů se používá Hagenbach-Bischoffova kvóta s úpravou usnadňující rozdělení mandátů již na regionální úrovni. Mandáty jsou

⁵⁰ KUBÁT: *Demokracie v Polsku...*, s. 86-89.

⁵¹ MLEJNEK, Josef. Brzda, plyn nebo deformátor? Maďarský smíšený volební systém a jeho dvacetileté působení na tvar maďarské politiky. In MLEJNEK, Josef. *Smíšené volební systémy a většintvorné modifikace systémů poměrných*. Praha: Karolinum, 2010, s. 65.

⁵² ŠEDO, Jakub. *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 38.

⁵³ MLEJNEK: *Brzda, plyn...*, s. 65.

přiděleny pouze těm stranám, které v celostátním měřítku překročily hranici 5 % hlasů (10 % pro dvoučlenné koalice, 15 % pro vícečlenné).

Specifikem této volební úpravy je existence celostátní kompenzační úrovně, ve které se alokují všechny nevyužité hlasy z prvního kola většinové složky a hlasy z poměrné složky. Pro tuto úroveň je vyčleněno 58 mandátů. Nicméně jejich počet, jak již bylo uvedeno, může být vyšší, a to v závislosti na počtu nepřidělených mandátů na nižších úrovních. Právě tato třetí nadstavbová složka má za úkol alespoň částečně vyrovnat disproporce vzniklé na předešlých úrovních a má k nim korektivní povahu.⁵⁴

Zejména v 90. letech poskytovala většinová složka vítězné straně podstatný nadproporční výsledek, což postupně vedlo k vyprofilování stranické soustavy do dvou hlavních bloků.⁵⁵ Maďarský volební systém disponuje schopností generovat takové výsledky voleb, které povedou k vytvoření stabilní vládní většiny. Podle Josefa Mlejníka ale nelze tento stav považovat za výlučně pozitivní, protože tím došlo ke zdeformování a násilnému slití několika jinak pestrých konfliktních linií.⁵⁶

Maďarsko jako unitární stát rozeznává v rámci regionální samosprávy tzv. župy, kterých je 19.⁵⁷ Volby do župních zastupitelstev se konají ve stejném termínu jako volby starostů a volby do obecních zastupitelstev. Jednotlivé župy jsou rozděleny do dvou vícemandátových obvodů. Jeden z nich je tvořený obcemi s populací do 10 000 obyvatel, druhý je tvořený s obcemi přesahující tuto hranici. V každém obvodě se podávají kandidátní listiny zvlášť a v obou platí podmínka, že příslušná kandidátní listina musí získat minimálně 4 % platných odevzdaných hlasů.⁵⁸ Celkový počet volených poslanců župního shromáždění stanoví volební zákon podle počtu obyvatel.

Kompetenčně nejsou župy vybaveny tak jako obce a oproti komunistickému režimu mají mnohem menší pravomoci. Nejsou nadřazeny obcím nebo městům, ztratily pozici prostředníka ve veřejné správě (zejména ve finanční oblasti) a nyní disponují pravomocemi zejména v oblasti školství, kultury, zdravotnictví, ochrany životního prostředí apod.⁵⁹ Župy jsou povinny zabezpečit plnění úkolů, které nemohou řešit místní samosprávy v obcích, a jejich působnost vykonává župní shromáždění.

⁵⁴ CHYTILEK: *Volební systémy*, s. 255.

⁵⁵ MLEJNEK: *Brzda, plyn...*, s. 81.

⁵⁶ Tamtéž, s. 83.

⁵⁷ V některých publikacích se objevuje počet 20, čili včetně hlavního města Budapeště, tato informace je ale nesprávná, hlavní město nemá statut župy, disponuje vlastním statutem hlavního města.

⁵⁸ KLIMOVSKÝ, Daniel. Samosprávy v EU: Maďarsko: silná tradícia dvojúrovňovej územnej samosprávy s dominanciou obecnej samosprávy. *Územná samospráva*, 2010, roč. 6, č. 4, s. 46.

⁵⁹ CABADA, Ladislav a kol. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Praha: Oeconomica, 2008. s. 79.

2. 2. 4 Slovensko

Slovensko podobně jako Česká republika zůstalo od momentu rozdělení u poměrného volebního systému, který ovšem zejména v 90. letech prošel několika proměnami. Nejrazantnější byla rozsáhlá novela volebního zákona (tzv. Mečiarova novela) schválená krátce před volbami v roce 1998. Ta prosadila několik modifikací volebního systému, z nichž za pozornost stojí dvě. Ze Slovenska se stal jeden volební obvod (dříve 4) a reformou se zavedl faktický zákaz koalic formou samostatné klauzule ve výši 5 % pro každý subjekt koalice.⁶⁰ Volební koalice tak ztratily svoji výhodu, která zejména malým stranám usnadňovala vstup do parlamentu.⁶¹ Reformou v roce 2002 se země vrátila ke klauzuli z doby před Mečiarovou novelou. Jeden volební obvod byl zachován.

Jediným ústavodárným a zákonodárným orgánem Slovenska je jednokomorová Národní rada Slovenské republiky složená ze 150 poslanců volených na čtyři roky. Kandidáti jsou prezentováni na vázaných kandidátních listinách, přičemž volič disponuje až čtyřmi preferenčními hlasy. Pro přepočítání hlasů na mandáty se používá Hagenbach-Bischoffova kvóta.

Decentralizační snahy provázely Slovensko téměř po celý průběh 90. let. Mezeru mezi celostátní a obecní úrovní vyplnil v roce 2001 zákon o samosprávě vyšších územně samosprávných celků, kterým bylo zřízeno 8 samosprávných krajů. Současně se zákonem ale došlo k převzetí nepřirozeného ohraničení krajů, což vyvolalo na slovenské politické scéně značné kontroverze a dokonce hrozil pád vlády.⁶²

Kraje mají vlastní volené orgány – předsedu a zastupitelstvo. Předseda krajské samosprávy (župan) je podobně jako prezident volen většinovým dvoukolovým systémem. V případě voleb do zastupitelstev krajů se pak v rámci jednoho kraje tvoří jedno či vícemandátové volební obvody, v nichž se volí poslanci poměrně k počtu obyvatel. Zvoleni jsou ti kandidáti, kteří v daném obvodu získali nejvíce hlasů.⁶³ Krajské volby tedy vychází z relativního většinového systému, a kromě politických stran a jejich koalic, mohou kandidovat také nezávislí kandidáti.

Slovensko je unitárním státem s poměrně vysokou mírou centralizace. Kraje tak disponují poměrně omezenými kompetencemi. Nezískaly např. právo zákonodárné iniciativy

⁶⁰ ŠEDO: *Volební systémy postkomunistických...*, s. 36.

⁶¹ Před reformou byla volební klauzule stanovena na 5 % pro samostatně kandidující subjekty a 7 % pro dvoj až tříčlenné koalice a 10 % pro čtyř a vícečlenné koalice.

⁶² Hranice krajů neodpovídaly představám Straně maďarské koalice, která v nich viděla nevýhodu pro maďarskou menšinu. (KUBÁT, Michal. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurlex Bohemia, 2004. s. 371.)

⁶³ Zákon č. 303/2001 Z. z. o volbách do orgánů samosprávných krajů.

a finančně jsou téměř zcela závislé na prostředcích ze státního rozpočtu. Podobně jako u České republiky lze konstatovat, že vznik samosprávných regionálních struktur na Slovensku byl provázen zejména snahami o vstup země do Evropské unie.⁶⁴

Tabulka č. 1: Přehled volebních systémů zemí Visegrádu

	Národní volby		Regionální volby
Česká republika	Poměrný volební systém 14 volebních obvodů D'Hondt Klauzule 5 % (10 %, 15 %, ...)		Poměrný volební systém 13 volebních obvodů Modifikovaný d'Hondt Klauzule 5 %
Polsko	Poměrný volební systém 41 volebních obvodů D'Hondt Klauzule 5 % (8 %)		Poměrný volební systém 87 (88) ⁶⁵ volebních obvodů D'Hondt Klauzule 5 %
Maďarsko	Supersmíšený volební systém 176 + 20 + 1 volebních obvodů	Většinový systém Tři nejsilnější a každý s 15 %	Poměrný volební systém 38 volebních obvodů Modifikovaný dělitel Sainte- Laguého (1,5; 3, 4, ...) Klauzule 4 %
Hagenbach- Bischoffova kvóta Klauzule 5 % (10 %, 15 %)			
Celostátní obvod D'Hondt			
Slovensko	Poměrný volební systém 1 volební obvod Hagenbach-Bischoffova kvóta Klauzule 5 % (7 %, 10 %)		Relativně většinový volební systém 90 (79) ⁶⁶ volebních obvodů

Jak vyplývá z přehledu uvedeného v tabulce, Slovensko a Maďarsko používají pro národní a regionální volby výrazně odlišný volební systém. Lze tedy předpokládat, že se neprojeví efekt voleb druhého řádu, ale bude narušena určitá „volební tradice“, což bude mít za následek ovlivnění množství neplatných hlasů díky voličům nezvyklým na volební systém.

⁶⁴ KLIMOVSKÝ, Daniel. Samosprávy v EÚ: Česká republika: extrémne fragmentovaná sídelná štruktúra, kompetenčná kategorizácia obcí. *Územná samospráva*, 2010, roč. 6, č. 2, s. 34.

⁶⁵ V roce 2010 byla země ve volbách rozdělena na 87 volebních obvodů, v roce 2006 na 88.

⁶⁶ V roce 2009 byla země rozdělena na 90 volebních obvodů, v roce 2005 na 79.

3 Metodologie

Výzkum práce bude zaměřen na ověření hlavních definičních kritérií voleb druhého řádu na regionálních volbách ve čtyřech středoevropských zemích prostřednictvím empiricko-analytického přístupu. Metodologicky tak bude práce pojata jako jednopřípadová studie, ohraničená prostorově a časově. K dalším použitým metodám patří komparace, analýza a syntéza. Veškerá data týkající volebních výsledků budou čerpána z přístupných databází volebních komisí jednotlivých zemí.

Na základě teoretického rámce představeného v první kapitole byly vytvořeny následující čtyři hypotézy, které z teorie voleb druhého řádu vyplývají:

H1: Volební zisky vládních stran jsou v regionálních volbách menší oproti předcházejícím národním volbám, a to zejména pokud se tyto volby konají uprostřed volebního cyklu.

Jednou z opěrných tezí teorie voleb druhého řádu je, že vládní strany ve druhořadých volbách ztrácejí volební podporu. Sledovány proto budou národní volby a porovnávány s výsledky regionálních voleb po nich následujících, a to u stran tvořících vládní koalici. Zároveň bude vzhledem k teorii volebních cyklů pozorováno, jak se vyvíjí podpora vládních stran.

H2: V regionálních volbách narůstá podpora opozičních politických stran.

Podobně jako u vládních stran, bude proměna volební podpory sledována i u opozičních subjektů, tedy u stran, které se sice dostaly do parlamentu, avšak neúčastní se na vládě.

H4: Regionální volby vykazují menší volební účast než volby národní.

Volební účast vypovídá o významu voleb, který voliči těmto volbám přikládají, čili zda je považují za méně či více důležité. Tato hypotéza bude ověřovat jedno z definičních kritérií teorie, tedy nižší zájem voličů o druhořadé volby.

H5: Podíl neplatných hlasů je v případě regionálních voleb vyšší než ve volbách národních.

Protože původní koncept teorie druhého řádu autorů K. Reifa a H. Schmitta s proměnnou neplatných hlasů operuje, je použita i v této práci. Důvodem je také skutečnost, že dvě ze čtyř zkoumaných zemí používají v regionálních volbách odlišný volební systém než ve volbách národních.

Pro potřeby této práce budou i z důvodu harmonizace analyzovány vždy poslední dvojce národní a dvojce regionální volby představující relevantní zdroj informací a dat. Protože není možné zkoumat regionální volby bez vazby na předchozí proběhnuvší volby národní, bude časové ohraničení práce následující. V rámci České republiky budou sledovány národní volby v letech 2006 a 2010 a regionální volby 2008 a 2012. Polsko je příkladem země, kde ve zkoumaném období proběhly předčasné volby. Protože není důvod tyto volby opomíjet, zvláště proto, že můžou přinést zajímavé informace i z hlediska volebních cyklů, budou zařazeny klasicky mezi volby národní. V případě Polska se tak bude pozornost ubírat k národním volbám v letech 2005 a 2007 a regionálním volbám v letech 2006 a 2010. Unikátní pozici v analýze bude mít Maďarsko, a to tím, že zkoumané národní i regionální volby se konaly s odstupem několika měsíců vždy ve stejném roce (2006 a 2010). A na závěr bude představeno Slovensko, pro jehož analýzu byly vybrány národní volby 2002, předčasné volby 2006 a regionální volby v letech 2005 a 2009. Pro větší přehlednost jsou předchozí údaje obsaženy v následující tabulce.

Tabulka č. 2: Časové umístění národních a regionálních voleb

	Národní volby	Regionální volby
Česká republika	2006, 2010	2008, 2012
Polsko	2005, 2007	2006, 2010
Maďarsko	2006, 2010	2006, 2010
Slovensko	2002, 2006	2005, 2009

Nutno podotknout, že v případě dvou zemí (České republiky a Maďarska) budou zkoumány regionální volby v rámci neuzavřeného volebního cyklu. To je situace, kdy volební cyklus započatý národními volbami, nebyl uzavřen dalšími národními volbami. Z hlediska metodologického se nejedná o zcela standardní postup, avšak jeho neaplikováním bychom

přišli o zajímavá a aktuální data posledních konaných regionálních voleb (ve skutečnosti zůstává neměnné, v jaké fázi volebního cyklu se volby odehrávají).

Významným problémem, se kterým se práce musí vyrovnat, je existence volebních koalic, kdy je při práci s nimi prakticky nemožné zjistit, jaký podíl jednotlivé strany z celkového volebního zisku utržily. Vzhledem k analýze volebních zisků vládních a opozičních stran na regionální úrovni je nutné stanovit postup, kterým bude na koaliční formace nahlíženo. Nemalé potíže působí hlavně regionální úroveň na Slovensku. Tamní volební zákon totiž politickým stranám umožňuje kandidovat v různých krajích v různých volebních koalicích. Teoreticky je tak možné, a v praxi se i stává, že politická strana vytvoří v osmi krajích osm různých koalic. Česká politologie tento problémový aspekt výzkumu sice reflektuje, avšak zatím se s ním nedokázala vypořádat.⁶⁷ O to se pokusí následující text.

Ne příliš vhodným postupem se jeví vydělit zisk volební koalice počtem jejích členů a tím uměle získat volební výsledek jednotlivých stran, neboť součástí koalice jsou často strany s různě velkou silou. Jedním z dalších možných řešení je považovat celou koalici za nový subjekt.⁶⁸ Nevýhodou tohoto postupu ovšem je, že neúměrně nadhodnocuje počet politických stran. S existencí volebních koalic se vyrovnává metoda, kterou ve svých pracích používá již zmíněný nizozemský politolog A. H. Schakel. Při výzkumu regionálních voleb, v místech, kde se objevují volební koalice, postupuje tak, že volební zisk celé koalice připíše tzv. *senior party*, neboli té politické straně koalice, která v předchozích národních volbách dosáhla největšího zisku (pokud se žádná ze stran neúčastnila národních voleb, tak největšího zisku z předchozích voleb regionálních).⁶⁹ Ani tato metoda se neobejde bez problematických rysů, podceňuje např. význam volebních koalic; jelikož se ale jedná o metodologicky nejkorektnější řešení, bude tato metoda použita i v této práci.

Zároveň proto nebude verifikován předpoklad teorie predikující větší úspěch malých a nových stran v druhořadých volbách. Malé a nové strany se regionálních voleb samozřejmě účastní, avšak vzhledem k metodě použité pro práci s volebními koalicemi, nebude možné komplexně jejich reálné úspěchy ověřit. Z tohoto důvodu se budeme soustředit pouze na politické strany parlamentní, tedy vládní a opoziční. Ostatní drobné metodologické výkyvy budou řešeny *ad hoc* v následujících podkapitolách.

⁶⁷ Viz STRMISKA, Maxmilián, CHYTILEK, Roman, ŠEDO, Jakub, EIBL, Otto. *Volební komplexy zemí V4: studie k pojetí víceúrovňového volebního prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 222 s.

⁶⁸ Viz BOCSCHLER, Daniel. *Territory and electoral rules in post-communist democracies*. Houndmills: Palgrave, 2010. 232 s.

⁶⁹ SCHAKEL, Arjan H. *Territoriality of the regional and national vote in Central and Eastern Europe*. Paper presented at conference of the „Politics and Culture in Europe“, Maastricht, 2012.

4 Analýza volebních výsledků

V předchozí části jsme definovali čtyři hypotézy, které nyní budou ověřovány na základě analýzy volebních výsledků jednotlivých zemí. Postupně budeme u jednotlivých regionálních voleb sledovat proměnu podpory pro vládní a opoziční strany, výši volební účasti a míru neplatných hlasů. Zároveň budou všechny relevantní informace zařazeny do aktuálního politického kontextu, který často vytváří prvořadá volební aréna.

4.1 Česká republika

4.1.1 Volby 2006 a 2008

„Volební pat“, tak nazývala média výsledek voleb do dolní komory parlamentu v roce 2006. Termínem, který značil, že žádný ze dvou stranických bloků nezískal potřebnou většinu k ustavení vlády. Pokud se podíváme na tabulku č. 3, zjistíme, že dvě největší politické strany, Občanská demokratická strana (ODS) a Česká strana sociálně demokratická (ČSSD), dohromady získaly zhruba 68 % hlasů. Přepočítáním na mandáty to činí 155 křesel, což zavdává důvod domnívat se, že český stranický systém směřuje k bipolárnímu uspořádání.⁷⁰ Tato domněnka se ale po volbách v roce 2010 nepotvrdila (viz dále).

Po deseti letech ve volbách zvítězila ODS se svým zatím nejlepším výsledkem (35 %). Nedaleko za ní se umístila ČSSD (32 %). Zřetelný byl úbytek hlasů pro Komunistickou stranu Čech a Moravy (KSČM) a Křesťanskou a demokratickou unii-Československou stranu lidovou (KDU-ČSL). KSČM ztratila asi 200 000 hlasů a zisk KDU-ČSL se snížil důsledkem rozpadu Koalice⁷¹, jíž byla KDU-ČSL součástí.⁷² Poprvé v historii (i poprvé v rámci zemí Visegrádu)⁷³ do parlamentu vstoupila Strana zelených (SZ), která obdržela 6 % hlasů.

Následnou kreaci možné vládní koalice provázely komplikace díky rovnému počtu hlasů mezi levicovým a středo-pravicovým blokem. V úvahu připadala možnost koalice se všemi stranami kromě KSČM, která jediná by zůstala v opozici. ČSSD navrhovala menšinovou vládu ODS nebo společnou vládu ČSSD a ODS.⁷⁴ Nakonec došlo k realizaci varianty, která se od začátku jevila jako nejracionálnější. V lednu 2009 byla ne zcela

⁷⁰ ŠARADÍN, Pavel. Czech Republic: The influence of the strong Bi-polarization. In ŠARADÍN, Pavel, BRADOVÁ, Eva. *Visegrad Votes. Parliamentary Elections 2005-2006*. Olomouc, 2002, s. 16.

⁷¹ Součástí Koalice, která v letech 2002-2006 participovala na vládě, byla KDU-ČSL a Unie Svobody-Demokratická unie.

⁷² PLECITÁ-VLACHOVÁ, Klára, STEGMAIER, Mary. The parliamentary election in the Czech republic, June 2006. *Electoral Studies*, 2008, roč. 27, č. 1, s. 182.

⁷³ ŠARADÍN: The influence..., s. 17.

⁷⁴ Tamtéž, s. 21.

standardním způsobem (za nepřítomnosti dvou poslanců ČSSD) vyslovena důvěra vládě sestávající se z ODS, KDU-ČSL a SZ.

Regionální volby proběhly v říjnu roku 2008, čili v „midtermovém“ období, kdy bychom měli očekávat největší propad stran vládních a nárůst hlasů pro opozici. Tento předpoklad tyto volby splňují bezchybně. ODS, vítěz předchozích národních voleb, ztratila téměř 12 % hlasů. Na druhou stranu opoziční ČSSD dokázala ještě navýšit svůj už tak vysoký volební výsledek z roku 2006 a získala téměř 36 % hlasů.

Jistou metodologickou potíž, kterou musíme brát v úvahu, je kandidatura KDU-ČSL v rámci šesti různých koalic, často pod názvem *Koalice pro ... kraj*. Zatímco samostatně KDU-ČSL získala 6,65 % hlasů, všechny koalice, jichž byla KDU-ČSL součástí, dostaly dohromady 2,8 % hlasů. Proto je konečný výsledek uvedený v tabulce (9,45 %) součtem samostatné a koaliční kandidatury KDU-ČSL. Zároveň je tak KDU-ČSL jedinou vládní stranou, která v regionálních volbách zaznamenala nárůst hlasů. Největší úbytek hlasů se týkal SZ, která oproti národním volbám dosáhla polovičního zisku a mandát zastupitele nezískal ani jeden její člen. O 2 % hlasů více než v národních volbách pak získala KSČM a poprvé v historii se komunisté stali součástí krajských rad.⁷⁵

Tabulka č. 3: Česká republika - Národní volby 2006 a regionální 2008 (%)

Politická strana	Národní volby 2006	Regionální volby 2008	Rozdíl
ODS	35,38	23,57	- 11,81
ČSSD	32,32	35,85	+ 3,53
SZ	6,29	3,15	- 3,14
KSČM	12,81	15,03	+ 2,22
KDU-ČSL	7,22	9,45	+ 2,23

Zdroj: www.volby.cz, vlastní výpočty

Míra volební účasti tvoří jedno ze základních definičních kritérií teorie voleb druhého řádu. Předpokládá se, že voliči druhořadým volbám přisuzují menší důležitost a tedy i volební účast je menší. To se v plné míře projevilo v regionálních volbách v roce 2008, kdy volební účast klesla o 24 % oproti volbám národním (viz tabulka č. 4).

⁷⁵ HAVLÍK, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In BALÍK, Stanislav a kol. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 17.

Tabulka č. 4: Česká republika - Volební účast 2006 a 2008 (%)

Volby	Volební účast
Národní volby 2006	64,47
Regionální volby 2008	40,30
Rozdíl	- 24,17

Zdroj: www.volby.cz, vlastní výpočet

Co se týká neplatných hlasů, tak jejich počet byl v regionálních volbách navýšen (viz tabulka č. 5), a to o necelá 2 %. Jejich nárůst by tak odpovídal voličskému chování v druhořadých volbách. Jak ale upozorňují autoři publikace *Krajské volby 2008*, je třeba vzít v úvahu další signifikantní okolnosti. Jednou z nich je např. paralelní konání voleb do krajských zastupitelstev a voleb senátních. Prokázalo se totiž, že ve volebních obvodech, kde probíhala volba do Senátu i do krajských zastupitelstev, byl zaznamenán vyšší podíl neplatných hlasů.⁷⁶ Lze se proto oprávněně domnívat, že větší počet neplatných hlasů nebyl způsoben efektem druhořadých voleb, ale následkem specifické aktuální situace.

Tabulka č. 5: Česká republika - Neplatné hlasy 2006 a 2008 (%)

Volby	Neplatné hlasy
Národní volby 2006	0,36
Regionální volby 2008	2,25
Rozdíl	+ 1,89

Zdroj: www.volby.cz, vlastní výpočet

4. 1. 2 Volby 2010 a 2012

V květnu 2010 proběhly páté volby do Poslanecké sněmovny, jejichž výstupy byly ovlivněny nestabilní politickou situací předchozího volebního období. V první polovině roku 2009 byla úspěšně vyslovena nedůvěra stávající vládě. A jelikož se politická reprezentace snažila co nejrychleji dovést zemi k předčasným volbám, byl „ústavní kličkou“⁷⁷ vydán jednorázový ústavní zákon, který ovšem zanedlouho zrušil Ústavní soud. Do řádných voleb v roce 2010 tak byla u moci úřednická vláda. Jisté předznamenání politické změny jsme ale mohli vidět už v roce 2008 u regionálních voleb, když ve všech 13 krajích zvítězila ČSSD.

⁷⁶ EIBL, Otto, HAVLÍK, Vlastimil, KYLOUŠEK, Jakub, PINK, Michal. *Krajské volby 2008*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. s. 26.

⁷⁷ Protože jsou možnosti, jak rozpustit Poslaneckou sněmovnu velmi rigidní a omezené a prakticky nebylo možné je naplnit, byl pro tento účel vydán zvláštní ústavní zákon, kterým mělo být zkráceno dané legislativní období a který měl platit pouze pro tuto situaci.

Je těžké polemizovat o tom, kdo se stal vítězem těchto voleb. Dvě největší politické strany, ODS a ČSSD, zaznamenaly výrazný volební propad. První ČSSD získala pouze 22 % hlasů, druhá ODS o 2 % méně (viz tabulka č. 6). KSČM sice obsadila stejný počet mandátů jako v roce 2006 (26), ale volebním ziskem spadla na 11 %. Překvapením těchto voleb bylo, že dvě parlamentní strany z předchozího období neuspěly. SZ zůstala na 2,5 % hlasů a pětiprocentní klauzuli nepřekročila ani KDU-ČSL (4,4 %), která až dosud byla vždy stranou se zastoupením v dolní komoře parlamentu. I když jsme o pár řádků výše nedokázali přesně určit vítěze těchto voleb, je možné toto vítězství přiznat dvěma novým politickým stranám. TOP 09, která vznikla oddělením od KDU-ČSL (a zřejmě i díky tomu KDU-ČSL ztratila hlasy voličů) a Věcem veřejným (VV), straně, která až dosud působila hlavně v pražské komunální politice a do povědomí veřejnosti se dostala zejména díky svému protestnímu charakteru (program založený na boji proti korupci) a všeobecně známé postavě lídra (bývalý novinář Radek John). TOP 09 pro voliče představovala alternativu ODS a ČSSD a obdržela slušných 16 % hlasů. Špatně si v těchto volbách nevedly ani VV, jejich konečný výsledek se zastavil na téměř 12 % hlasů.

Povolební vyjednávání probíhala ve svižném tempu a díky převaze hlasů i mandátů pro středo-pravicové strany se utvořila koalice ODS, TOP 09 a VV. Je vhodné v tomto ohledu upozornit, že zatímco TOP 09 se již před volbami přiklonila možné povolební spolupráci s ODS, VV v souladu se svým protestním profilem odmítaly jakékoli zařazení k levicovým či pravicovým stranám. Následná kooperace s ODS tak posunula stranu více doprava.⁷⁸

Regionální volby proběhly opět v polovině řádného legislativního období (které ale ještě není ukončené), v říjnu 2012. Díky neshodám mezi členy vládní koalice se těchto voleb nezúčastnily VV jako vládní strana. Vládní koalici opustily na jaře 2012, tedy půl roku před regionálními volbami. Vzhledem dlouhému působení této strany ve vládě by bylo zavádějící ji postavit do bloku opozičních stran. Zároveň ale nemůže být považována jako strana vládní. Proto bude výsledek této strany posuzován samostatně.

Znakem těchto voleb byla kandidatura velkého množství regionálních uskupení, jejichž úspěch byl spojený s propadem hlasů pro parlamentní strany.⁷⁹ Po druhé v pořadí vyhrála volby opoziční ČSSD, ve skutečnosti jí ale oproti minulým regionálním volbám hlasů ubylo. Vládní ODS se dostala na pouhých 12 % hlasů a dokázala zvítězit v jednom kraji. „Vítězem“ těchto voleb se stala KSČM, která dovedla zdvojnásobit svůj výsledek z národních

⁷⁸ HAVLÍK: Politické strany..., s. 37.

⁷⁹ LITOMISKÁ, Lucie. *Krajské volby 2012* [online]. Cevro Čtrnáctideník, 23. října 2012. Dostupné na <<http://www.cevro.cz/cs/publikace-cevro/ctrnactidenik/>>.

voleb. TOP 09 v těchto volbách kandidovala společně s hnutím Starostové a nezávislí a získala pouze 6,6 % hlasů. Největší propad zaznamenaly VV, které v těchto volbách byly „potrestány“ za účast ve vládní koalici a skandály se stranou spojené.

Když srovnáme počet krajských mandátů mezi stranami zastoupenými v Poslanecké sněmovně v letech 2008 a 2012, zjistíme, že zatímco v roce 2008 91 % mandátů připadlo stranám zastoupených v Poslanecké sněmovně, v roce 2012 to už bylo pouze 79 % mandátů. Jako důvod pro celostátní úbytek hlasů je možné označit pokles důvěry občanů ve veřejné instituce i politické strany, které se podílejí na moci.⁸⁰ Zvýšený podíl hlasů pro KSČM pak posloužil jako protestní varování pro vládní strany.⁸¹ Nutno podotknout, že v době konání regionálních voleb byla členem vlády strana Liberální demokraté, vzniklá na jaře 2012 z bývalých členů VV. Regionálních voleb se ale neúčastnila.

Tabulka č. 6: Česká republika - Národní volby 2010 a regionální 2012 (%)

Politická strana	Národní volby 2010	Regionální volby 2012	Rozdíl
ČSSD	22,08	23,58	+ 1,5
ODS	20,22	12,28	- 7,94
TOP 09*	16,70	6,63	- 10,07
KSČM	11,27	20,43	+ 9,16
VV	10,88	0,25	- 10,63

*V regionálních volbách 2012 kandidovala společně s hnutím Starostové a nezávislí.
Zdroj: www.volby.cz, vlastní výpočty

Regionálních voleb 2012 se zúčastnilo pouhých 37 % voličů, tedy ještě o 3 % méně než v roce 2008. V porovnání s předchozími národními volbami jejich rozdíl činí přes 25 %, a volební účast tak můžeme považovat za poměrně slabou (viz tabulka č. 7)

Tabulka č. 7: Česká republika - Volební účast 2010 a 2012 (%)

Volby	Volební účast
Národní volby 2010	62,60
Regionální volby 2012	36,89
Rozdíl	- 25,71

Zdroj: www.volby.cz, vlastní výpočet

I v těchto regionálních volbách se objevilo vyšší procento neplatných hlasů, které tentokrát činí 4,5 % z celkového počtu odevzdaných hlasů (tabulka č. 8). Podívejme se, jestli

⁸⁰ LITOMISKÁ: *Krajské volby...*

⁸¹ Tamtéž.

se i tentokrát projeví efekt paralelního hlasování do krajských zastupitelstev a Senátu. Závěr je takový, že ve volebních obvodech, kde se konají i volby senátní, se počet neplatných hlasů pohybuje mezi 6-7 %, zatímco v ostatních volebních obvodech kolem 3 %.⁸² Proto se na základě této informace můžeme domnívat, že vyšší procento neplatných hlasů nesouvisí s tímto typem (druhořadých) voleb, ale souběžností dvou rozdílných voleb.

Tabulka č. 8: Česká republika - Neplatné hlasy 2010 a 2012 (%)

Volby	Neplatné hlasy
Národní volby 2010	0,63
Regionální volby 2012	4,58
Rozdíl	+ 3,72

Zdroj: www.volby.cz, vlastní výpočet

4. 1. 3 Shrnutí

Výstupy regionální voleb v České republice představují podle zadaných kritérií K. Reifa a H. Smitta téměř ideální stav naplňující předpoklady druhořadých voleb. Míra volební účasti je výrazně menší, vládní strany na zisku ztrácejí a naopak opoziční posilují (viz tabulka č. 9). Jedinou vládní stranou, která v regionálních volbách nezaznamenala propad, byla v roce 2008 KDU-ČSL. Opatrní ale musíme být při posuzování míry neplatných hlasů. V tomto případě je jejich zvýšený podíl spíše důsledkem paralelního konání dvou rozdílných typů voleb.

Rovněž i v závislosti na době konání regionálních voleb (oboje se konaly v polovině legislativního období) je naplněn předpoklad o ztrátách vládních stran. V roce 2008 vládní strany utrpěly ztrátu 12 % hlasů, v roce 2012 už to bylo 18 % hlasů. Samostatnou kategorií představuje strana VV, která půl roku před regionálními volbami v roce 2012 opustila vládní koalici a není tak zařazena do žádného ze dvou táborů. Ovšem vzhledem k procentuální ztrátě a míře dosaženého zisku lze konstatovat, že se této straně nevyhnul efekt „trestání“ vládních stran.

⁸² www.volby.cz

Tabulka č. 9: Česká republika - Rozdíly vládních a opozičních stran a VV (%)

Volby	Vládní strany	Opoziční strany	VV
Regionální volby 2008	- 12,72	+ 5,75	
Regionální volby 2012	- 18,01	+ 10,66	- 10,63

Zdroj: www.volby.cz, vlastní výpočty

4.2 Polsko

4.2.1 Volby 2005 a 2006

Parlamentním volbám v roce 2005 vévodily dvě politické strany, které poprvé do Sejmu vstoupily v roce 2001, Právo a spravedlnost (PiS) a Občanská platforma (PO). PiS se profilovalo jako protikorupční strana s důrazem na právo a pořádek a centralistický stát založený na tradičních morálních hodnotách. Jeho hlavním mottem byla změna (přerod v tzv. čtvrtou republiku), neboli nový začátek, který měl znamenat morální revoluci a rozkol se starým zkorumpovaným režimem.⁸³ PO vystupovala jako subjekt liberálnější a jako téměř všechny strany i ona byla proti korupci.

Na levé straně spektra dominovalo Spojenectví demokratické levice (SLD), vítěz předchozích voleb, jehož popularita ale klesala souměrně s jejím nárůstem pro PiS a PO. Menší strany zastupovala Liga polských rodin (LPR), Sebeobrana a Polská lidová strana (PSL). LPR reprezentovala nábožensko-konzervativní proud ve společnosti. Mnohem více radikální byla Sebeobrana, jejíž profil lze označit za levicově-populistický.⁸⁴ PSL pak reprezentovala hlavně zájmy venkovského obyvatelstva.

Do Sejmu se dostalo celkem 6 stran (není počítána německá menšina, jejíž přítomnost v Sejmu je dána zákonem, avšak v přehledové tabulce č. 10 jsou její výsledky pro zajímavost uvedeny). Volební debakl postihl levicovou SLD, když se její konečný výsledek zastavil na pouhých 11 % hlasů. Z oslabení levice pak nejvíc vytěžily PiS a PO. Obratně vedená volební kampaň a zviditelnění jejich lídrů díky prezidentské kampani, která se konala ve stejném roce, přinesly oběma stranám volební úspěch.⁸⁵ Za úspěch lze i považovat proniknutí PSL do Sejmu vzhledem k předvolebním průzkumům, které této straně nedávaly téměř žádnou šanci

⁸³ MILLARD, Frances. The 2005 parliamentary and presidential elections in Poland. *Electoral Studies*, 2007, roč. 26, č. 1, s. 210.

⁸⁴ Tamtéž, s. 211.

⁸⁵ KUBÁT, Michal. „Supervolební“ podzim 2005 v Polsku. *Mezinárodní politika*, 2005, č. 12, s. 19-20.

na překonání klauzule.⁸⁶ Na solidní výsledek dosáhla i populistická Sebeobrana (11 %), LPR nepřesáhla 8 % hlasů.

Značně nesourodá vládní koalice byla po dlouhých a komplikovaných jednáních zformována až v květnu 2006 a jejími členy se staly PiS, Sebeobrana a LPR. Původně PiS plánovalo vytvořit koalici s PO, díky rozdílným pohledům na styl vládnutí, ekonomickou politiku a probíhající prezidentské kampani k realizaci velké koalice nedošlo.⁸⁷ Fungování vládní koalice ale neprobíhalo bez problémů a četné skandály vedly k předčasným národním volbám v roce 2007.

Pro regionální a komunální volby v roce 2006 byla vytvořena koalice Levice a demokraté (LiD), která do sebe inkorporovala SLD, Polskou sociální demokracii, Demokratickou stranu a Unii práce a která se měla stát hlavním levicovým subjektem. Protože nejvýraznější stranou této koalice je SLD, jsou zisky této koalice přiznány právě této straně (viz tabulka č. 10).

Regionální volby proběhly nedlouho po začátku nového legislativního období, za 14 měsíců od konání národních voleb. Projevilo se zde „trestání“ vládních stran, když LPR a Sebeobrana ztratily téměř polovinu voličů. Vládní PiS se ale přítomnost v komplikované vládní koalici výrazně nedotklo, ztratila pouze 2 % hlasů. To, co PiS ztratila, dokázala na svou stranu převést PO, polepšila si tedy o 2 % hlasů. Opoziční strany PSL a SLD, které výsledkem v národních volbách nevynikaly, si naopak ve volbách regionálních svůj zisk navýšily. To platí zejména pro PSL, která dokázala výsledek z národních voleb zdvojnásobit. Podpora pro tuto stranu je ale rozložena značně nerovnoměrně. Nejvíce hlasů získala v Lublinském a Svatokřížském vojvodství (22,6 % a 22,5 %), čili v tradičně agrárních východopolských oblastech. V ostatních vojvodstvích si držela průměrný zisk kolem 6 %. Malé regionální strany, s kandidaturou často v jednom vojvodství, nedokázaly tuto příležitost využít a většinou obdržely pouze do 1 % hlasů a mnohdy tak ani nedosáhly na mandát.⁸⁸ Svoji dominanci v těchto volbách si udržely parlamentní strany a jejich výsledky srovnané s předchozími národními volbami ukazuje tabulka č. 10 níže.

⁸⁶ KUBÁT: „Supervolební“ podzim..., s. 20.

⁸⁷ GWIAZDA, Anna. The parliamentary election in Poland. *Electoral Studies*, 2008, roč. 27, č. 4, s. 761.

⁸⁸ www.pkw.gov.pl

Tabulka č. 10: Polsko – Národní volby 2005 a regionální 2006 (%)

Politická strana	Národní volby 2005	Regionální volby 2006	Rozdíl
LPR	7,97	4,54	- 3,43
PiS	26,99	24,94	- 2,05
SLD*	11,31	14,86	+ 3,55
PO	24,14	26,41	+ 2,27
PSL	6,96	13,13	+ 6,17
Sebeobrana	11,41	6,11	- 5,30
Německá menšina	0,29	0,40	+ 0,11

*V národních volbách kandidovala SLD, v regionálních LiD.
Zdroj: www.pkw.gov.pl, vlastní výpočty

Komparace volební účasti národních a regionálních voleb přináší v rámci námi zkoumaných zemí ojedinělý výsledek. V žádné jiné zemi se neobjevil případ, kde by k národním volbám přišlo méně lidí, než k volbám regionálním. To se ovšem stalo v Polsku (viz tabulka č. 11) a byl popřen jeden ze základních principů druhořadých voleb. Ideologická prázdnota předchozího legislativního období měla za následek, že se voleb účastnilo pouze 40,5 % voličů, tedy nejméně od roku 1989. O 5 % voličů více přišlo k regionálním volbám a v kontextu se jedná o standardní výsledek.

Tabulka č. 11: Polsko - Volební účast 2005 a 2006 (%)

Volby	Volební účast
Národní volby 2005	40,57
Regionální volby 2006	45,81
Rozdíl	+ 5,24

Zdroj: www.pkw.gov.pl, vlastní výpočet

Zajímavé je také sledovat výši neplatných hlasů, která je v Polsku pozoruhodně vysoká (tabulka č. 12) a není otázkou jednoho vojvodství. Množství neplatných hlasů ve výši 10-14 % se objevuje napříč celý státem. Je otázkou, zda téměř devítiprocentní nárůst neplatných hlasů oproti národním volbám lze přiznat druhořadému hlasování. Teoreticky se ve vysokém počtu neplatných hlasů mohly odrazit problémy provázející vládní koalici. Svoji roli zde ale zcela jistě plní i souběžnost komunálních a regionálních voleb.

Tabulka č. 12: Polsko - Neplatné hlasy 2005 a 2006 (%)

Volby	Neplatné hlasy
Národní volby 2005	3,75
Regionální volby 2006	12,52
Rozdíl	+ 8,77

Zdroj: www.pkw.gov.pl, vlastní výpočet

4. 2. 2 Volby 2007 a 2010

Rozkol ve vládě a skandály, které provázely její členy (zejména z řad Sebeobrany), vedly k rozpadu koalice. Protože se polarizace politického systému dostala na takovou úroveň, že vítěz voleb (PiS) nebyl schopen navázat spolupráci s žádnou další parlamentní stranou (vzájemný antagonismus se projevil zejména vůči PO), bylo jediné možné řešení konání předčasných voleb.⁸⁹

Tyto volby provázela mobilizace hlavně mladší vrstvy elektorátu, čímž dosáhly na zatím nejvyšší volební účast v parlamentních volbách od roku 1989.⁹⁰ Snížila se také fragmentace stranického systému, když byl počet stran redukován na 4 (opět se nepočítá německá menšina). Rovněž se projevila dominance středopravých politických stran a marginalizace levice.⁹¹

Jasným vítězem voleb se stala PO s výsledkem 41 % hlasů (získala o 16 % hlasů více než v předchozích volbách, viz tabulka č. 13) a je stranou s prozatím nejvyšším volebním výsledkem od roku 1989. O téměř 10 % hlasů méně utřžila bývalá vládní strana PiS (ve skutečnosti od předchozích národních voleb ještě posílila). Koalice LiD vytvořená před regionálními a komunálními volbami se ve stejné podobě zúčastnila i předčasných národních voleb o rok později a dosáhla pouze na 13,5 % hlasů, i přesto ale získala o 2 % více než SLD v předchozích národních volbách. Nejméně hlasů obdržela PSL (necelých 9 %). Extrémní strany LPR a Sebeobrana se do Sejmu nedostaly.

Krátce po volbách byla s bezpečnou podporou v Sejmu vytvořena vládní koalice skládající se z PO a PSL. Koalice vydržela celé legislativní období i přesto, že PSL je k PO programově vzdálenou, levicovou stranou a jejími partnery byly v minulosti

⁸⁹ KUBÁT, Michal. Předčasné parlamentní volby v Polsku: konec programu čtvrté republiky. *Mezinárodní politika*, 2007, č. 12, s. 23.

⁹⁰ GWIAZDA: The parliamentary..., s. 760.

⁹¹ Tamtéž, s. 760.

postkomunistické strany.⁹² PiS mezitím v době vládní koalice vystupovalo jako tvrdá opozice, která využívala veto prezidenta (PiS) k blokování vládních akcí.⁹³

Regionální volby se konaly za 37 měsíců od předčasných voleb v roce 2007. Tyto regionální volby provázal podobný problém jako ty předchozí; zatímco národních voleb se ještě zúčastnila koalice stran LiD, díky jejímu rozpadu v roce 2008 tak v regionálních volbách 2010 kandidoval bývalý člen této koalice (SLD) samostatně. Jak již bylo uvedeno výše, protože SLD bylo nejsilnějším subjektem této koalice, budou zisky pro LiD a SLD porovnávány tak, jako by se jednalo o jednu politickou stranu.

Svoji pozici dominantní strany v těchto volbách si udržela PO, která získala 31 % hlasů. Svůj výsledek z národních voleb ale nepřekonala, i když se podle předvolebních průzkumů měl její zisk pohybovat mezi 40-50 %.⁹⁴ Konzervativní PiS se s desetiprocentní ztrátou umístila za PO. Oproti národním volbám si naopak velmi polepšily PSL a SLD. PSL dokonce ve dvou vojvodstvích zvítězila (opět ve Svatokřížském a Lublinském vojvodství). SLD zaznamenala volební úspěch hlavně v západní části Polska.⁹⁵

Tabulka č. 13: Polsko – Národní volby 2007 a regionální 2010 (%)

Politická strana	Národní volby 2007	Regionální volby 2010	Rozdíl
PiS	32,11	22,47	- 9,64
PO	41,51	31,03	- 10,48
PSL	8,91	16,80	+ 7,89
LiD*	13,15	15,66	+ 2,73
Německá menšina	0,20	0,42	+ 0,22

*V národních volbách kandidovala LiD, v regionálních SLD.
Zdroj: www.pkw.gov.pl, vlastní výpočty

Volební účast (tabulka č. 14) byla v regionálních volbách 2010 ještě o 2 % vyšší než v roce 2006, i tak ale nepřevýšila míru účasti v národních volbách v roce 2007.

⁹² KUBÁT: Předčasné parlamentní..., s. 25.

⁹³ TWORZECKI: The polish parliamentary..., s. 618.

⁹⁴ *Poland's municipal elections: Small change signals big shift* [online]. The Economist, 25. listopadu 2010. Dostupné na <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2010/11/polands_municipal_elections>.

⁹⁵ www.pkw.gov.pl

Tabulka č. 14: Polsko - Volební účast 2007 a 2010 (%)

Volby	Volební účast
Národní volby 2007	53,88
Regionální volby 2010	47,10
Rozdíl	- 6,78

Zdroj: www.pkw.gov.pl, vlastní výpočet

Neduh v podobě vysokého počtu neplatných hlasů se stejně jako v regionálních volbách v roce 2006, objevil i ve volbách v roce 2010 (tabulka č. 15). Přisuzovat tento výsledek protestnímu hlasování by bylo nepatřičné. Je oprávněné se domnívat, že opakované velké množství neplatných hlasů zřejmě svědčí o nízké volební informovanosti polských voličů. V reakci na tento stav tak docházelo před parlamentními volbami v roce 2011 k šíření volebních vzdělávacích informací státními a jinými orgány zejména mezi staršími voliči⁹⁶, a to navzdory faktu, že národní volby nepřiměřeně vysokým počtem neplatných volebních lístků netrpí a změna volebního zákona z počátku roku 2011 neměla na podobu hlasování žádný vliv.

Tabulka č. 15: Polsko - Neplatné hlasy 2007 a 2010 (%)

Volby	Neplatné hlasy
Národní volby 2007	2,14
Regionální volby 2010	11,88
Rozdíl	+ 9,74

Zdroj: www.pkw.gov.pl, vlastní výpočet

4. 2. 3 Shrnutí

První regionální volby se konaly 14 měsíců po národních, tedy v době, kdy doznívá *post-volební euforie* a vládní strany by měly ztrácet nejvíce hlasů. Regionální volby v roce 2006 jsou toho jasným příkladem; vládní strany přišly o téměř 11 % hlasů, zatímco hlasy pro opozici narostly o 7,5 % (viz tabulka č. 16). Tyto volby v tomto ohledu můžeme bez problémů označit za druhořadé. Jinou situaci přinesly regionální volby v roce 2010. Jak na straně vládních, tak i opozičních stran vidíme úbytek hlasů, přičemž lépe si paradoxně vedly strany vládní, které ztratily pouze 2,5 % hlasů. Je to dáno zejména tím, že lidově řečeno byla

⁹⁶ *Republic of Poland: Parliamentary Elections 9 October 2011* [online]. Office for Democratic Institutions and Human Rights. Dostupné na <<http://www.osce.org/odihr/elections/82336>>.

„latka nastavena příliš vysoko“. Čili pro politické strany (hlavě pro opoziční PiS) bylo prakticky nemožné překonat svůj volební výsledek z voleb 2007.

Tabulka č. 16: Polsko - Rozdíly vládních a opozičních stran (%)

Volby	Vládní strany	Opoziční strany
Regionální volby 2006	- 10,78	+ 7,54
Regionální volby 2010	- 2,59	- 7,13

Zdroj: www.pkw.gov.pl, vlastní výpočty

4.3 Maďarsko

4.3.1 Volby 2006

Parlamentní volby v roce 2006 potvrdily směřování maďarského stranického systému k bipartismu, a to když se hlavní volební duel odehrával mezi Maďarskou socialistickou stranou (MSZP) a Svazem mladých demokratů-maďarskou občanskou stranou (zkráceně Fidesz). Profilace dvou stranických bloků má kořeny již v 90. letech. Zatímco levé křídlo reprezentuje sociální demokracie a liberálové, pravice je mnohem více roztržštěná. Její hlavní silou je ale populistická strana Fidesz, které bychom mohli přiřadit přívlastek *catch-all*.

Podobně jako na Slovensku (viz další kapitola) se tématem voleb nestaly polemiky o národní identitě a komunistické minulosti, ale pozornost se ubírala spíše k důležitým socioekonomickým problémům. Zároveň poprvé v postkomunistické historii Maďarska došlo ke znovuzvolení koalice, v tomto případě středolevých stran, čemuž někteří autoři přisuzují znak konsolidace stranického systému.⁹⁷

Dohromady pět politických uskupení získalo alespoň jeden mandát. V tabulce č. 17 jsou uvedeny výsledky z jednomandátových obvodů a regionálních kandidátních listin a v tomto ohledu se zdá být rozdíl mezi dvěma hlavními politickými stranami nepatrný. Kdybychom se ale podívali na celkové rozdělení mandátů po přičtení kompenzačních mandátů, zjistili bychom, že MSZP získala o 6 % mandátů více než Fidesz.⁹⁸ Jasným volebním vítězem se tak stala MSZP, následovaná Fideszem, který do voleb vstoupil v koalici s menší Křesťanskodemokratickou stranou lidovou (KDNP). Koalice se ovšem po volbách

⁹⁷ SITTER, Nick, BATORY, Agnes. *Election Briefing No 28: Europe and the Hungarian Elections of April 2006* [online]. European Parties Elections and Referendums Network. Dostupné na <<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-election-briefing-no-28.pdf&site=266>>.

⁹⁸ www.valasztas.hu

rozpadla a KDNP vytvořila vlastní parlamentní frakci.⁹⁹ 6,5 % hlasů získal menší vládní koaliční partner MSZP z předchozího legislativního období, Svaz svobodných demokratů-Maďarská liberální strana (SZDSZ). Středo-pravicové Maďarské demokratické fórum (MDF) získalo pouze 5 % hlasů. Jeden mandát získalo politické sdružení Somogyért (Za župu Somogy), jehož existence a působení se váže k župě Somogy, v žádné jiné župě nekandidovalo.

Po volbách byla opět ustanovena středo-levá koalice MSZP a SZDSZ, která ale velmi brzy začala realizovat radikální reformy zejména v oblasti veřejných financí. V souvislosti s nepopulárními kroky vlády a skandály v okolí premiéra Ference Gyurcányho nespokojenost maďarské veřejnosti stoupala, stejně tak jako volební preference pro Fidesz, které se v srpnu 2006, tedy čtyři měsíce po národních volbách, zvedly o 12 %.¹⁰⁰

Situace na politické scéně se nemohla neodrazit na výsledcích ve volbách do župních zastupitelstev, které proběhly v říjnu roku 2006. *Honeymoon*, tedy doba, kdy by si vládní strany měly udržet nebo dokonce mírně navýšit svůj volební výsledek, se v Maďarsku nesla v duchu propadu zisku vládních stran a vítězství opozice. Voliči prostřednictvím těchto voleb vyslali vládním stranám zprávu o jejich nespokojenosti s vládní politikou.

V 18 z celkem 19 žup vyhrála koalice Fidesz-KDNP a dohromady získala 49 % hlasů. MSZP zvítězila pouze v župě Nógrád a to ve volebních obvodech nad 10 000 obyvatel a oproti národním volbám byla ztratná o více než 10 % hlasů. Nedařilo se ani malým parlamentním stranám. Vládní SZDSZ získala pouze 3,5 % hlasů, opoziční MDF 4 %. Stranou stojí regionální strana Somogyért, která se voleb účastnila pouze v župě Somogy. V této župě sice nevyhrála, ale i přesto zde získala 10 ze 40 mandátů.¹⁰¹ Obecně se dá říci, že malé nebo regionální strany v těchto volbách příliš neuspěly, v průměru získaly jeden až dva mandáty v daném župním shromáždění. Strana Somogyért, která samu sebe považuje spíše za hnutí, tak byla z regionálních uskupení nejúspěšnější.

⁹⁹ CABADA: *Nové demokracie...*, s. 85.

¹⁰⁰ SITTER, BATTORY: *Election Briefing...*

¹⁰¹ www.valasztas.hu

Tabulka č. 17: Maďarsko - Národní a regionální volby 2006 (%)

Politická strana	Národní volby 2006	Regionální volby 2006	Rozdíl
Fidesz-KDNP	42,03	49,21	+ 7,18
MSZP	43,21	32,78	- 10,43
SZDSZ	6,50	3,59	- 2,91
MDF	5,04	4,02	- 1,02
Somogyért	0,15	0,89	+ 0,74

Zdroj: www.valasztas.hu, vlastní výpočty

Volební účast v regionálních volbách v roce 2006 sice byla o 21 % nižší než v národních volbách (viz tabulka č. 18), i přesto ale vyhocená společenská situace dokázala k volbám přitáhnout zatím největší počet voličů, kteří se kdy k tomuto typu voleb dostavili.

Tabulka č. 18: Maďarsko - Volební účast 2006 (%)

Volby	Volební účast
Národní volby 2006	67,83
Regionální volby 2006	46,53
Rozdíl	- 21,30

Zdroj: www.valasztas.hu, vlastní výpočet

Pokud se podíváme na výši neplatných hlasů (tabulka č. 19), zjistíme, že jejich počet v národních volbách byl relativně nízký, pouze necelé 1 %. O 2,4 % neplatných hlasů více se objevilo v regionálních volbách. Jedná se ale celostátní průměr. Na webové stránce Maďarské volební komise jsou k dispozici informace o počtu neplatných hlasů rozdělené do dvou skupin. První skupinu tvoří volební obvody do 10 000 obyvatel, druhou potom volební obvody nad 10 000 obyvatel. A je velmi zajímavé, jak se výsledky z těchto dvou typů volebních obvodů výrazně liší. Zatímco počet neplatných hlasů v obvodech nad 10 000 obyvatel se pohybuje v průměru mezi 1-2 %, v obvodech do 10 000 obyvatel jejich podíl často dosahuje v průměru k 4-5 %.¹⁰² Není tak pravděpodobné, že by vyšší počet neplatných hlasů souvisel s efektem druhořadých voleb. Lepší vysvětlení pro tuto disproporcionalitu zřejmě spočívá v nižší volební gramotnosti voličů v obvodech do 10 000 obyvatel.

¹⁰² www.valasztas.hu

Tabulka č. 19: Maďarsko - Neplatné hlasy 2006 (%)

Volby	Neplatné hlasy
Národní volby 2006	0,87
Regionální volby 2006	3,26
Rozdíl	+ 2,39

Zdroj: www.valasztas.hu, vlastní výpočet

4. 3. 2 Volby 2010

Výsledky národních voleb 2010 znamenaly dramatický obrat oproti předchozím volbám a logicky byly ovlivněny zejména negativními událostmi, které doprovázely vládní politiku. V roce 2008 opustil koalici menší partner, SZDSZ, a vláda F. Gyurcsányho se stala menšinovou. Ta ovšem neměla dlouhé trvání. Na jaře 2009 vláda F. Gyurcsányho oznámila, že podává demisi, načež byla nahrazena úřednickým kabinetem, který působil až do konce legislativního období.

Národní volby 2010 se staly symbolem pro nárůst hlasů pro pravicové strany a vysoký odliv voličů levicových stran. Nadpoloviční většinu všech hlasů získala populistická strana Fidesz Viktora Orbána, která stejně jako v minulých volbách, tak i v těchto kandidovala společně s KDNP a zajistila si s 262 mandáty bezpečnou ústavní většinu v Národním shromáždění.

Druhou stranou s nejvyšším počtem hlasů byla MSZP, která na první Fidezs ale ztrácela přes 30 % hlasů (viz tabulka č. 20). Menší parlamentní strany (MDF, SZDSZ), které působily v předchozím období, tentokrát neuspěly. S překvapivým výsledkem 16 % ale prorazila extrémně pravicová strana Hnutí za lepší Maďarsko (zkráceně Jobbik). Jako čtvrtá skončila nová politická strana Politika může být jiná (LMP), která ze všech čtyř stran měla nejméně čitelný program. Svůj profil založila na jedné straně na environmentalismu, stejně tak jako na anti-globálním a anti-kapitalistickém postoji na straně druhé,¹⁰³ a je tak obtížné ji na ose levice-pravice zařadit. Nepochybně ale tyto volby vyhrála pravice. Za jejím úspěchem stojí jednak dlouhé období levicových vlád, ale k vítězství zejména Fideszu také dopomohlo to, že na straně levice (MSZP) neměl žádnou osobu-protivníka, neboť u vlády byl úřednický kabinet.¹⁰⁴

¹⁰³ *Republic of Poland: Parliamentary Elections 9 October 2011* [online]. Office for Democratic Institutions and Human Rights. Dostupné na <<http://www.osce.org/odihr/elections/82336>>.

¹⁰⁴ Tamtéž.

Volby do župních zastupitelstev proběhly opět šest měsíců po volbách národních, tedy v říjnu 2010 a svůj úspěch si zopakovala koalice Fidesz-KDNP. Koalice navázala na jarní parlamentní vítězství, na které tentokrát dosáhla ve všech 19 župách a celkově získala téměř 59 % hlasů, čili o 6 % více než v parlamentních volbách. Volbám předcházela mohutná předvolební kampaň Fideszu postavená na kritice předchozích levicových kabinetů a jejich nepopulárních kroků. Přitom vláda premiéra V. Orbána odmítla před volbami zveřejnit aktuální čísla související se stavem maďarského hospodářství.¹⁰⁵ Podobný výsledek jako v národních volbách si odnesly strany Jobbik a MSZP. Propad v podobě 6 % ale potkal „zelené“ LMP.

Tabulka č. 20: Maďarsko - Národní a regionální volby 2010 (%)

Politická strana	Národní volby 2010	Regionální volby 2010	Rozdíl
Fidesz-KDNP	52,72	58,83	+ 6,11
Jobbik	16,66	15,40	- 1,26
LMP	7,47	1,08	- 6,39
MSZP	19,29	21,01	+ 1,72

Zdroj: www.valasztas.hu, vlastní výpočty

Volební účast v regionálních volbách 2010 byla relativně nízká, dosahovala pouze 41 % (tabulka č. 21). Podle některých zpráv to lze přičíst nízké aktivitě opozičních stran (zejména MSZP), jejichž voliči byli již dopředu smířeni s vítězstvím vládní koalice.¹⁰⁶

Tabulka č. 21: Maďarsko - Volební účast 2010 (%)

Volby	Volební účast
Národní volby 2010	63,38
Regionální volby 2010	41,77
Rozdíl	- 21,61

Zdroj: www.valasztas.hu, vlastní výpočet

Jak můžeme vidět v tabulce č. 22, podíl neplatných hlasů v regionálních volbách 2010 mírně narostl a tvoří téměř tříprocentní rozdíl oproti volbám národním. Pro tyto regionální

¹⁰⁵ *Maďarský Fidesz ovládl po parlamentu župy i města* [online]. Deník referendum, 4. října 2010. Dostupné na <<http://denikreferendum.cz/clanek/6388-madarsky-fidesz-ovladl-po-parlamentu-zupy-i-mesta>>.

¹⁰⁶ Tamtéž.

volby konkrétnější data o neplatných hlasech přístupná nebyla, takže není možné vyvozovat podobné závěry o rozložení neplatných hlasů jako u minulých voleb.

Tabulka č. 22: Maďarsko - Neplatné hlasy 2010 (%)

Volby	Neplatné hlasy
Národní volby 2010	0,75
Regionální volby 2010	3,83
Rozdíl	+ 3,08

Zdroj: www.valasztas.hu, vlastní výpočet

4. 3. 3 Shrnutí

Oboje regionální volby se konaly v období volební *post-euforie*. Tu ale nedokázaly využít vládní strany v roce 2006, když v regionálních volbách ztratily 13 % hlasů (viz tabulka č. 23), zatímco hlasy pro opozici narostly o 6 %. Bezpochyby tak lze tyto volby považovat za druhořadé. Důsledkem nepopulárních vládních reforem a napětí ve společnosti dala veřejnost prostřednictvím protestního hlasování najevo svoji nespokojenost, a to i navzdory tomu, že není v jejich možnostech vládu odvolat.

Zcela odlišná situace provázela volby na podzim roku 2010. Popularita vládní strany Fidesz rostla a to se projevilo i v celkovém volebním výsledku. Dohromady se zisk vládní koalice Fidesz-KDNP navýšil o 6 %. Ztráta 6 % na straně opozice je způsobena hlavně propadem LMP. Jobbik i MSZP si podržely stejnou úroveň podpory. Populistická strana Fidesz tak v tomto případě dokázala plně využít povolební euforie a dublovat volební vítězství.

Tabulka č. 23: Maďarsko - Rozdíly vládních a opozičních stran (%)

Volby	Vládní strany	Opoziční strany
Regionální volby 2006	- 13,34	+ 6,16
Regionální volby 2010	+ 6,11	- 5,93

Zdroj: www.valasztas.hu, vlastní výpočty

4.4 Slovensko

4.4.1 Volby 2002 a 2005

Zatímco 90. léta 20. století provázela nestabilní slovenskou politickou scénou témata spíše patriotistická a nacionalistická, první dekáda nového tisíciletí reprezentuje zvýšenou soutěž politických stran, kde důležitou roli hrají hlavně socio-ekonomická témata.¹⁰⁷ Parlamentní volby v roce 2002 tak potvrdily směr nastolený v předchozím legislativním období, čili odklon od linie mečiarismus-antimečiarismus a nastolení nové politické agendy.

Dohromady sedm politických stran překročilo ve volbách v roce 2002 pětiprocentní volební klauzuli. Vítězem voleb se stalo nacionalistické Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS), které samo sebe v roce 2002 deklarovalo jako stranu pravého středu, a to i přes značné rozporuplnosti s jeho politikou v předchozím období.¹⁰⁸ Ve skutečnosti se ale pro stranu jednalo o čistou porážku, protože její volební výsledek se oproti předchozím volbám snížil o asi 8 % a prakticky se strana dostala do parlamentní izolace.¹⁰⁹

Nejsilnější pravicovou stranou se stala Slovenská demokratická a křesťanská unie (SDKÚ), strana vzniklá krátce před parlamentními volbami příznivci Mikuláše Dzurindy odstěpením od Slovenské demokratické koalice. Křesťanskodemokratické hnutí (KDH) neobhájilo pozici v pravém středu a získalo pouze 8 % hlasů. Úctyhodných 13,5 % dosáhla politická strana Směr, vzniklá v roce 1999, pod vedením Roberta Fica, bývalého lídra Strany demokratické levice. Překvapením se stal výsledek pro Komunistickou stranu Slovenska (KSS), její zisk 11 mandátů a 6,3 % hlasů ale reprezentuje spíše tu část levicových voličů, kteří svým hlasem chtěli vyjádřit protest se stávající socio-ekonomickou situací země.¹¹⁰ Ziskem 11 % hlasů si svůj vstup do Národní rady zajistila i Strana maďarské koalice (SMK) reprezentující zájmy maďarské menšiny s poměrně stabilními volebními výsledky. Osmiprocentní volební úspěch zaznamenala i nová politická strana Aliance nového občana (ANO), o které L. Kopeček hovoří spíše jako o politickém projektu, „*kteřý ve slovenské politice reprezentuje zajímavý pokus o etablování strany primárně založené a řízené na principech firmy.*“¹¹¹

¹⁰⁷ RYBÁŘ, Marek. The 2006 Parliamentary Elections and its Impact on the Party Political Scene in Slovakia. In CHYTILEK, Roman, HLOUŠEK, Vít (eds.). *Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Group Countries*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 154.

¹⁰⁸ FITZMAURICE, John. The parliamentary elections on Slovakia, September 2002. *Electoral studies*, 2004, roč. 23, č. 1, s. 162.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 165.

¹¹⁰ FITZMAURICE: The parliamentary election..., s. 163.

¹¹¹ KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 398.

Krátce po volbách byla bez větších potíží vytvořena pravo-středá koalice složená z SDKÚ, KDH, ANO a SMK vedená M. Dzurindou. Koaliční pnutí ale vedlo k odchodu několika poslanců z SDKÚ a ANO, díky nimž se z minimálně vítězné koalice stala v roce 2003 vláda menšinová. Závěr volebního období doprovázel odchod strany ANO a následně i KDH z koalice, což bylo jednou z příčin předčasných voleb v roce 2006 (konaly se přibližně o tři měsíce dříve než v předpokládaném řádném termínu).

Volby do samosprávných orgánů vyšších územních celků (VÚC) se konaly v listopadu 2005, 38 měsíců po konání voleb národních. Voleb se ale neúčastnila strana ANO jako strana vládní, z vládní koalice odešla v září 2005, tedy dva měsíce před regionálními volbami. Vzhledem k dlouhému období setrvání ve vládě ale nelze stranu považovat za výlučně opoziční. Proto nebude výsledek této strany zařazován do dichotomie vláda-opozice, ale bude kategorizován samostatně, podobně jako VV u České republiky.

Výsledky národních voleb z roku 2002 a regionálních voleb z roku 2005 a procentní rozdíly jednotlivých politických stran shrnuje následující tabulka.

Tabulka č. 24: Slovensko - Národní volby 2002 a regionální 2005 (%)

Politická strana	Národní volby 2002	Regionální volby 2005	Rozdíl
SDKÚ	15,09	23,50	+ 8,41
Směr	13,46	14,01	+ 0,55
HZDS*	19,50	33,14	+ 13,64
KSS	6,32	0	- 6,32
SMK	11,16	19,11	+ 7,95
KDH	8,25	2,85	- 4,58
ANO	8,01	0,28	- 7,73

*V roce 2002 HZDS, v roce 2005 ES-HZDS.
Zdroj: www.statistics.sk, vlastní výpočty

Výrazným prvkem regionálních voleb v roce 2005 bylo vytváření volebních koalic. V celkem osmi samosprávných krajích kandidovalo dohromady 17 volebních koalic, přičemž ideologické a hodnotové dimenze byly při tvorbě koalic nevýznamné.¹¹² Nebylo tak ojedinelé pozorovat, jak vládní strana tvoří koalici se stranou opoziční, např. v Nitrianském kraji kandidovala koalice složená mj. ze Směru a SDKÚ a dosáhla na respektovaných 34 mandátů.¹¹³

¹¹² BENKOVIČOVÁ, Eudmila. Pohľad na vybrané otázky volieb do samosprávnych orgánov vyšších územných celkov v roku 2005. *Slovenská politologická revue*, 2006, č. 4.

¹¹³ www.statistics.sk

Nadprůměrný volební výsledek v porovnání s předchozími národními volbami si zajistila SDKÚ. Jejím častým volebním partnerem byla Demokratická strana (DS), se kterou se SDKÚ nakonec v lednu 2006 sloučila. Směr rovněž zvolil taktiku, a v jeho případě relativně úspěšnou, kandidovat ve volebních koalicích. Samostatně se voleb neúčastnil ani v jednom z krajů. Jako relevantní koaliční partner se osvědčila i Lidová strana-Hnutí za demokratické Slovensko (ĽS-HZDS)¹¹⁴ a vzhledem ke své povaze nejsilnějšího člena koalice se dostala na 33 % hlasů. SMK kandidovala v koalici pouze v Bratislavském kraji, jinak ve čtyřech krajích vystupovala samostatně a zaznamenala výrazný volební úspěch – 19 % hlasů. Naopak opoziční KSS nezískala ani jeden mandát. 39 mandátů z celkových 412 získali nezávislí kandidáti (téměř dvojnásobně se jejich počet zvýšil oproti prvním volbám do VÚC v roce 2001).¹¹⁵ Propad zaznamenala strana ANO, u které lze pozorovat efekt „trestání“ vládních stran, i když tato strana v době konání regionálních voleb členem vládní koalice nebyla.

Problémem voleb v roce 2005 byla velmi nízká volební účast. Její porovnání s předchozími národními volbami vyjadřuje tabulka č. 25.

Tabulka č. 25: Slovensko - Volební účast 2002 a 2005 (%)

Volby	Volební účast
Národní volby 2002	70,06
Regionální volby 2005	18,02
Rozdíl	- 52,04

Zdroj: www.statistics.sk, vlastní výpočet

Zatímco v roce 2002 přišlo k národním volbám 70 % voličů, v regionálních volbách v roce 2005 tento zájem projevilo pouze 18 % voličů. Naplňuje se tak předpoklad druhořadých voleb, tedy nižší zájem voličů, který lze vysvětlit samotnou existencí VÚC a jejich činností, celkovou nespokojeností voličů se sociální a ekonomickou situací v zemi nebo s kvalitou kandidátů a utváření volebních koalic.¹¹⁶ Tak výrazně nízká volební účast dokonce předurčuje označit tyto volby za volby třetího řádu.¹¹⁷

¹¹⁴ Jedná se o HZDS, která se v roce 2003 přejmenovala na ĽS-HZDS.

¹¹⁵ www.statistics.sk

¹¹⁶ BENKOVIČOVÁ: Pohľad na vybrané otázky...

¹¹⁷ GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga, KRIVÝ, Vladimír. Electoral Behaviour – Persistent Volatility or Clear Signs of Consolidation? The Case of Slovakia. In CHYTILEK, Roman, HLOUŠEK, Vít (eds.). *Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Group Countries*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 99.

V počtu neplatných hlasů je také naplněn statut druhořadých voleb, i když rozdíl v porovnání s národními volbami není tak markantní, viz následující tabulka. Opět se ale musíme pozastavit nad okolnostmi konání těchto voleb. Bylo již několikrát řečeno, že vyšší míra neplatných hlasů s velkou pravděpodobností souvisí s paralelním průběhem regionálních voleb s jiným typem voleb. Slovensko je případ země, kde v době konání voleb do krajských zastupitelstev probíhá také první kolo přímé volby předsedy kraje. Je tak oprávněné se domnívat, že nárůst neplatných hlasů je způsoben touto okolností.

Tabulka č. 26: Slovensko - Neplatné hlasy 2002 a 2006 (%)

Volby	Neplatné hlasy
Národní volby 2002	1,20
Regionální volby 2005	2,82
Rozdíl	+ 1,62

Zdroj: www.statistics.sk, vlastní výpočet

4. 4. 2 Volby 2006 a 2009

Specifikem předčasných voleb v roce 2006 bylo, že pětiprocentní hranici nepřekročila žádná nová politická strana (v roce 2002 to byl Směr a ANO). Zároveň poprvé od roku 1920 vyhrála svobodné volby levicová strana.¹¹⁸ Směr, permanentní kritik sociálních a ekonomických reforem předchozí vlády, se stal se svým volebním výsledkem dosahujícím k téměř 30 % dominantní stranou. Z politické izolace se díky změně v přístupu k vládní kooperaci dostala ĽS-HZDS, i přesto že dosáhla nepříliš vysokého výsledku 8 % hlasů.

Jako poměrně stabilní politické strany vzešly z voleb SMK a KDH s podobným volebním výsledkem jako v předchozích národních volbách. Radikálně nacionalistická Slovenská národní strana (SNS) zaujala své voliče především anti-maďarskou rétorikou a dosáhla na úctyhodných 12 % hlasů. SDKÚ si oproti předchozím národním volbám polepšila o 3 %, ve skutečnosti se jednalo o hlavního protivníka dominantního Směru.

Právě Směr se stal hlavním subjektem vládní koalice, kterou vytvořil společně s ĽS-HZDS a SNS. Kontroverzní přítomnost SNS ve vládě s sebou přinesla kritiku nejenom na Slovensku. Takřka samozřejmostí tak byl pro vládní koalici silný akcent na národní zájmy a hodnoty.¹¹⁹ Opozici tvořily strany, z nichž každá představovala protipól k jedné vládní straně.

¹¹⁸ RYBÁŘ, Marek. The parliamentary elections in Slovakia, June 2006. *Electoral studies*, 2007, roč. 26, č. 3, s. 699.

¹¹⁹ HYNČICA, Pavel. Volby 2010 a politická změna na Slovensku. *Politologická revue*, 2011, č. 1, s. 76.

SDKÚ, která se vymezovala proti Směru, SMK proti SNS, a KDH, které bylo vždy ostře protikladné vůči LS-HZDS.¹²⁰

Regionální volby se konaly v listopadu 2009, 41 měsíců po předčasných národních volbách a jejich výsledky porovnává tabulka č. 27.

Tabulka č. 27: Slovensko - Národní volby 2006 a regionální 2009 (%)

Politická strana	Národní volby 2006	Regionální volby 2009	Rozdíl
KDH	8,31	0	- 8,31
SMK	11,68	9,35	- 2,33
LS-HZDS	8,79	0,39	- 8,40
SDKÚ-DS	18,35	19,18	+ 0,84
Směr	29,14	57,21	+ 28,07
SNS	11,73	1,56	- 10,17

Zdroj: www.statistics.sk, vlastní výpočty

Tentokrát bylo vytváření koalicí využito ve střízlivější míře než v předchozích volbách, dohromady jich kandidovalo 14. Svoji dominantní pozici potvrdila vládní strana Směr se ziskem 57 % hlasů, která nejčastěji tvořila koalici s LS-HZDS (proto ten prudký volební úbytek hlasů). Vládní SNS byla součástí dvou koalic a samostatně kandidovala pouze v jednom samosprávném kraji, dohromady tak obdržela pouze 1,5 % hlasů. Opoziční strana SMK zaznamenala mírný propad, SDKÚ-DS navýšila o 1 % oproti volbám národním. KDH bylo součástí několika úspěšných koalic, samostatně se ale neprosadilo. Oproti předchozím regionálním volbám měli větší úspěch nezávislí kandidáti, prosadilo se jich 55.¹²¹

Volební účast byla opět velmi nízká (viz tabulka č. 28). Tentokrát se ale porovnává s historicky nejnižší volební účastí národních voleb samostatného Slovenska, která je připsána parlamentním volbám z roku 2006.

Tabulka č. 28: Slovensko - Volební účast 2006 a 2009 (%)

Volby	Volební účast
Národní volby 2006	54,67
Regionální volby 2009	22,90
Rozdíl	- 31,77

Zdroj: www.statistics.sk, vlastní výpočet

¹²⁰ HYNČICA: Volby 2010..., s. 77.

¹²¹ www.statistics.sk

Opět se také projevilo vyšší procento neplatných hlasů (tabulka č. 29)

Tabulka č. 29: Slovensko - Neplatné hlasy 2006 a 2009 (%)

Volby	Neplatné hlasy
Národní volby 2006	1,30
Regionální volby 2009	2,53
Rozdíl	+ 1,23

Zdroj: www.statistics.sk, vlastní výpočet

4. 4. 3 Shrnutí

Pokud se podíváme na celkové zisky a ztráty vládních a opozičních stran, tak v obou případech, tedy u regionálních voleb 2005 i 2009, se objevilo zvýšení zisku u vládních stran. Nárůst podpory pro vládní strany ale nelze označit za mírný, v obou případech dosahoval 10 %. Díky tomu nelze v tomto ohledu označit slovenské regionální volby za druhořadé. U opozičních stran ale podpora rovněž stoupala, a to ve volbách v roce 2005. To je dáno zejména tím, že malé nebo nové strany, které se voleb účastní, do nich vstupují v rámci koalic a jsou tak „pohlcceny“ silnějšími partnery. Samostatnou kategorií představuje strana ANO, která vládu opustila dva měsíce před regionálními volbami. Těch se účastnila hlavně jako součást koalic, samostatně kandidovala pouze ve dvou krajích a dosáhla chabého výsledku 0,28 % hlasů. Propad pro opoziční strany (-9,84 %) byl zaznamenán ve volbách v roce 2009. Všechna zmíněná data jsou uvedena v následující tabulce.

Tabulka č. 30: Slovensko - Rozdíly vládních a opozičních stran a ANO (%)

Volby	Vládní strany	Opoziční strany	ANO
Regionální volby 2005	+ 10,96	+ 7,87	- 7,73
Regionální volby 2009	+ 9,50	- 9,84	

Zdroj: www.statistics.sk, vlastní výpočty

Závěr

Předložená práce si kladla za cíl aplikovat teorii voleb druhého řádu na regionální volby ve čtyřech zemích Visegrádské skupiny. Časově byla práce ohraničena roky 2002 až 2012, přičemž u každé země byly sledovány vždy dvojce regionální volby a porovnávány s výsledky jim předcházejících národních voleb. Jako hlavní proměnné byly zvoleny výsledky vládních a výsledky opozičních stran, volební účast a počet neplatných hlasů.

Metodologicky se text musel vyrovnat s významným problémem, který představovaly volební koalice. Zejména na Slovensku je běžným jevem, že strana, která kandiduje v národních volbách samostatně, v regionálních volbách vstupuje do různorodých koalic. Pro tento případ, kdy bylo potřeba zjistit, jaký počet hlasů získala politická strana samostatně, byl stanoven postup, při kterém jsme volební zisk celé koalice přiřknuli té straně, která v předešlých národních volbách získala ze všech členů koalice největší počet hlasů. Tímto způsobem byly vypočítány konečné zisky prakticky všech politických stran ve slovenských regionálních volbách. Zvolená metoda ale byla rovněž použita u České republiky (koalice TOP 09 a Starostů a nezávislých a různorodé koalice KDU-ČSL) a u Polska (koalice LiD). Tento postup ale limituje práci díky nemožnosti efektivně potvrdit předpoklad teorie o úspěchu malých a nových stran v druhořadých volbách, a proto nemohl být do analýzy zařazen.

Pro účel analýzy volebních výsledků byly stanoveny celkem čtyři hypotézy. První hypotéza zněla: „*Volební zisky vládních stran jsou v regionálních volbách menší oproti předcházejícím národním volbám, a to zejména pokud se tyto volby konají uprostřed volebního cyklu.*“ Tato hypotéza se zcela nezpochybnitelně potvrdila u České republiky, kdy v obou případech došlo ke znatelnému úbytku na straně vládních stran. Oboje regionální volby se rovněž konaly uprostřed volebního cyklu, čímž se potvrdil předpoklad o ztrátách pro vládní strany právě v tomto období. V midtermovém období se konaly také regionální volby v Polsku v roce 2006 a i v jejich případě se hypotéza potvrdila, vládní strany ztratily více než 10 % hlasů. I další polské regionální volby v roce 2010 přinesly menší ztrátu pro vládní strany, která ale nebyla nijak výrazná (pouze 2,5 %). Předložená hypotéza se potvrdila také u maďarských regionálních voleb v roce 2006, kdy strany vládní koalice ztratily 13 % hlasů. Naopak v dalších volbách v roce 2010 došlo k přesně opačné situaci, vládní strany v regionálních volbách zisk ještě navýšily o 6 % a v tomto případě nebyla hypotéza potvrzena. Stejná situace nastala i na Slovensku, kdy ani v jedné situaci nebyl naplněn předpoklad hypotézy. V obou regionálních volbách totiž vládní strany svůj zisk ještě navýšily.

Druhá hypotéza se týkala výnosů opozičních stran: „*V regionálních volbách narůstá podpora pro opoziční politické strany.*“ Opět byla tato hypotéza dokonale potvrzena u České republiky. V letech 2008 i 2012 se zvedla podpora pro opoziční strany (v roce 2008 o necelých 6 %, v roce 2012 dokonce o více než 10 %). Rovněž i u polských a maďarských voleb regionálních voleb v roce 2006 a slovenských voleb v roce 2005 byl zaznamenán zisk opozičních stran. Jejich propad ale na druhou stranu pozorujeme v Polsku u voleb 2010 a ve stejném roce také v Maďarsku. Ztrátu 10 % hlasů zaznamenaly také opoziční strany na Slovensku v roce 2009. Můžeme tedy konstatovat, že podpora opozičních stran není automatická a nedá se tedy s jistotou předvídat, že v regionálních volbách opoziční strany zaznamenají úspěch.

Samostatnou kategorií tvořily strany VV v České republice a ANO na Slovensku. Vládní koalici opustily nedlouho před regionálními volbami, a protože jejich zařazení do táborů vláda-opozice nebylo jednoznačné, byly jejich výsledky posuzovány odděleně. A u obou stran se projevil dramatickým úbytkem hlasů efekt „trestání“ vládních stran, když dosáhly pouze minimálního výsledku.

Třetí hypotéza ověřovala kritérium volební účasti: „*Regionální volby vykazují menší volební účast než volby národní.*“ V tomto případě bychom mohli říct, výsledky tohoto testování byly odhadnutelné již od začátku. A skutečně, nižší zájem voličů provázel téměř všechny regionální volby. V Polsku nebyl rozdíl při srovnání národních a regionálních voleb nijak markantní, např. v roce 2010 přišlo k volbám pouze o 7 % voličů méně než k volbám národním v roce 2007. V České republice a Maďarsku již byla diference nápadnější, pohybovala se nad hranicí 20 procentních bodů. Propastný rozdíl ve volební účasti najdeme na Slovensku. V roce 2005 přišlo k regionálním volbám pouze 18 % voličů a v roce 2009 22 %, což v prvním případě činí o 52 % a ve druhém o 32 % menší volební účast, než jaká byla pozorována u voleb národních. I přesto ale u jedné země nastala situace, kdy k regionálním volbám přišlo více voličů než k volbám národním. Tak se stalo v Polsku, kde byla u regionálních voleb v roce 2006 volební účast o 5 % vyšší. V tomto směru je vhodné připomenout, že k polským národním volbám v roce 2005 přišlo zatím historicky nejméně voličů (40 %).

Druhořadost voleb určuje podle původního konceptu vyšší podíl neplatných hlasů a v této práci se ověřoval prostřednictvím čtvrté hypotézy: „*Podíl neplatných hlasů je v případě regionálních voleb vyšší než ve volbách národních.*“ Letným pohledem na zjištěná data, dojdeme k závěru, že u všech zemí se v regionálních volbách projevilo vyšší procento neplatných hlasů a tím bychom tuto hypotézu mohli považovat za verifikovanou. Ve

skutečnosti jsme ale hlubší analýzou zjistili, že je třeba brát v úvahu další okolnosti provázející nárůst neplatných hlasů. V České republice se vyšší počet neplatných hlasů objevil v těch volebních obvodech, kde zároveň probíhala i volba do Senátu. Nezvykle vysoký počet neplatných hlasů byl sledován v Polsku (v průměru kolem 12 %). Nakonec jsme ale tento nárůst přisoudili paralelnímu konání regionálních a komunálních voleb a nízké informovanosti voličů. Rovněž i v Maďarsku byl pozorován nárůst neplatných hlasů a pro volby v roce 2006 se podařilo zjistit, že počet neplatných hlasů je vyšší ve volebních obvodech pod 10 000 obyvatel. I přesto, že nemáme k dispozici příslušná data z voleb roku 2010, kterými bychom následující domněnku potvrdily, je oprávněné se domnívat, že zvýšený nárůst této proměnné je způsoben jednak paralelním konáním regionálních a komunálních voleb a také nízkou volební gramotností voličů v obvodech pod 10 000 obyvatel. Nepatrné zvýšení neplatných hlasů bylo zaznamenáno i na Slovensku (asi o 1,5 %). Navzdory tomu, že nemáme možnost tento předpoklad testovat, je možné, že drobný přírůstek zapříčinilo konání přímé volby předsedy kraje. V Maďarsku a na Slovensku může být vyšší počet neplatných hlasů rovněž podnícen volebním systémem, který se liší od systému používaného v národních volbách. Jak vidno, přiznat zvýšený počet neplatných hlasů efektu druhořadých voleb není jednoznačné a ani v jednom případě se nepotvrdilo. Na tomto místě je vhodný komentář, že „v kontextu nižší úrovně volební účasti není vyloučeno, že voliči, kteří považují krajské volby za méně významné, se „neobtěžují“ znehodnocením volebního lístku a voleb se raději vůbec neúčastní.“¹²²

Na základě výše uvedeného jsme se mohli přesvědčit, že teorie voleb druhého řádu neplatí v regionálních volbách uvedených zemí absolutně. Ze čtyř námi zkoumaných zemí se pouze v České republice potvrdila hlavní kritéria (kromě neplatných hlasů). Vládní strany v obou regionálních volbách na zisku ztrácely a opoziční posilovaly, projevila se i nižší volební účast. V ostatních zemích se volební výsledky jeví jako nevyrovnané a nepredikovatelné. Zatímco v Polsku a Maďarsku u prvních sledovaných voleb nastaly změny, které bychom mohli označit za efekt druhořadých voleb, u dalších voleb těchto zemí to již možné není. V Polsku v roce 2010 sice ztratily vládní strany nepatrný počet hlasů, paradoxně větší počet hlasů ale ztratily strany opoziční. Teorii se vymyká i maďarský volební výsledek z regionálních voleb roku 2010, kdy vládní strany zisk ještě navýšily, a opoziční naopak snížily. Zcela mimo sledovaná kritéria pak stojí volební výsledky na Slovensku, kde nestandardně v obou případech došlo k přírůstku hlasů pro vládní strany. Každopádně ale

¹²² HAVLÍK, HOSKOVEC: Krajské volby..., s. 44-45.

prostřednictvím dimenze „méně v sázce“ změnili voliči v regionálních volbách své chování, důsledkem čehož v nich byla nižší volební účast.

Fenomén druhořadých voleb a jeho případná aplikace na regionální volby zemí střední a východní Evropy s sebou jak vidno přináší ne zcela běžné výstupy a díky tomu nelze s univerzální platností komplexně označit regionální volby v zemích Visegrádu za druhořadé. Regionální aréna je především velmi citlivá na dění na národní politické scéně a na aktuální společenské a socioekonomické situaci, kterou primárně celostátně vedená politika vytváří. Proto ne vždy je vhodné se spoléhat na „druhořadý volební účinek“. Zároveň rozdílné stranické soustavy vedou k tomu, že se na této úrovni částečně vytrácí ideologický profil politických stran a díky tomu jsou strany schopny kooperovat i s partnery, kteří jsou vůči nim na národním stupni v opozici, tak jako jsme viděli na Slovensku.

Právě regionální stranické soustavy, jejich ovlivnění národní arénou a spolupráce politických stran na této úrovni se můžou stát vhodným a zajímavým tématem pro odborný rozvoj v této oblasti i přesto, že s předmětem teorie voleb druhého řádu nemusí nutně souviset. Regionální prostor zvláště ve středoevropském kontextu přináší specifické jevy, které si pozornost badatelského výzkumu nepochybně zaslouží.

Prameny a literatura

Prameny

BATORY, Agnes. *Election Briefing No 51: Europe and the Hungarian Parliamentary Elections of April 2010* [online]. European Parties Elections and Referendums Network. Dostupné na <<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-election-briefing-no-51.pdf&site=266>>.

Republic of Poland: Parliamentary Elections 9 October 2011 [online]. Office for Democratic Institutions and Human Rights. Dostupné na <<http://www.osce.org/odihr/elections/82336>>.

SITTER, Nick, BATORY, Agnes. *Election Briefing No 28: Europe and the Hungarian Elections of April 2006* [online]. European Parties Elections and Referendums Network. Dostupné na <<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-election-briefing-no-28.pdf&site=266>>.

SCHAKEL, Arjan H. *Ideal Type Second-order Elections: Regional Elections in Six Central and Eastern European Countries*. Paper presented at the 1st European Conference on Comparative Electoral Research, Sofia, 2011.

SCHAKEL, Arjan H. *Territoriality of the regional and national vote in Central and Eastern Europe*. Paper presented at conference of the „Politics and Culture in Europe“, Maastricht, 2012.

Zákon č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov Občianskeho súdneho poriadku v znení zákona č. 335/2007 Z.z. a zákona č. 204/2011 Z.z.

Literatura

BALÍK, Stanislav. *Institucionální stránka krajské politiky*. In BALÍK, Stanislav, KYLOUŠEK, Jakub. *Krajské volby v České republice 2004*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 13-27.

BENKOVIČOVÁ, Ľudmila. *Pohľad na vybrané otázky volieb do samosprávnych orgánov vyšších územných celkov v roku 2005*. *Slovenská politologická revue*, 2006, č. 4.

BIRCH, Sarah. *Elections, Electoral Systems and Party Systems in the Visegrad States, 2005-2006*. In HLOUŠEK, Vít, CHYTILEK, Roman (eds.). *Parliamentary Elections and Party*

Landscape in the Visegrád Group Countries. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 11-22.

BOCSCHLER, Daniel. *Territory and electoral rules in post-communist democracies*. Houndmills: Palgrave, 2010. 232 s.

BRADOVÁ, Eva. Marketization of Electioneering in the Visegrad Countries. A Comparative Study of the Role of Political Marketing. In ŠARADÍN, Pavel, BRADOVÁ, Eva. *Visegrad Votes. Parliamentary Elections 2005-2006*. Olomouc, 2002, s. 105-130.

CABADA, Ladislav a kol. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Praha: Oeconomica, 2008. 434 s.

CABADA, Ladislav. *Volby do Evropského parlamentu jako volby druhého řádu: reflexe voleb v nových členských zemích EU ze středovýchodní Evropy*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2010. 26 s.

CAMPBELL, Angus. Surge and Decline: A study of Electoral change. *Public Opinion Quarterly*, 1960, roč. 24, č. 3, s. 397-418.

DINKEL, Reiner H. *Der Zusammenhang zwischen der ökonomischen und politischen Entwicklung in einer Demokratie*. Berlin: Dunker & Humbolt, 1977.

EIBL, Otto, HAVLÍK, Vlastimil, KYLOUŠEK, Jakub, PINK, Michal. *Krajské volby 2008*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 175 s.

FITZMAURICE, John. The parliamentary elections on Slovakia, September 2002. *Electoral studies*, 2004, roč. 23, č. 1, s. 143-182.

GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga, KRIVÝ, Vladimír. Electoral Behaviour – Persistent Volatility or Clear Signs of Consolidation? The Case of Slovakia. In CHYTILEK, Roman, HLOUŠEK, Vít (eds.). *Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Group Countries*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 79-106.

GWIAZDA, Anna. The parliamentary election in Poland. *Electoral Studies*, 2008, roč. 27, č. 4, s. 760-764.

HAVLÍK, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In BALÍK, Stanislav a kol. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 11-31.

HAVLÍK, Vlastimil, HOSKOVEC, Libor. Krajské volby v České republice v kontextu voleb druhého řádu. Analýza vybraných aspektů voleb do krajských zastupitelstev v letech 2000-2008. *European Electoral Studies*, 2009, roč. 4, č. 1, s. 22-47.

HEATH, Anthony, McLEAN, Iain, TAYLOR, Bridget, CURTICE, John. Between first and second order: A comparison of voting behaviour in European and local elections in Britain. *European Journal of Political Research*, 1999, č. 3, s. 389-414.

HIX, Simon, MARSH, Michael. Punishment or protest? Understanding European Parliament Elections. *The Journal of Politics*, 2007, č. 2, s. 495-510.

HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír. *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2004. 224 s.

HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada Publishing, 2010. 320 s.

HYNČICA, Pavel. Volby 2010 a politická změna na Slovensku. *Politologická revue*, 2011, č. 1, s. 75-100.

CHYTILEK, Roman (eds.). *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009. 375 s.

JEFFERY, Charlie, HOUGH, Daniel. The Electoral Cycle and Multi-Level Voting in Germany. *German Politics*, 2001, č. 2, s. 73-98.

KEY, Valdimer Orlando. *Politics, Parties and Pressure Groups*. New York: Crowell, 1964. 738 s.

KLIMOVSKÝ, Daniel. Samosprávy v EÚ: Česká republika: extrémne fragmentovaná sídelná štruktúra, kompetenčná kategorizácia obcí. *Územná samospráva*, 2010, roč. 6, č. 2, s. 32-37.

KLIMOVSKÝ, Daniel. Samosprávy v EÚ: Maďarsko: silná tradícia dvojúrovňovej územnej samosprávy s dominanciou obecnej samosprávy. *Územná samospráva*, 2010, roč. 6, č. 4, s. 44-48.

- KOEPKE, Jason R., RINGE, Nils. The second-order Election Model in an Enlarged Europe. *European Union Politics*, 2006, roč. 7, č. 3, s. 321-346.
- KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 627 s.
- KUBÁT, Michal. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurlex Bohemia, 2004. 432 s.
- KUBÁT, Michal. *Demokracie v Polsku: politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. 181 s.
- KUBÁT, Michal. *Politika v Polsku po roce 1989: volby, volební systémy a jejich politické konsekvence*. Praha: Karolinum, 2000. 149 s.
- KUBÁT, Michal. Předčasné parlamentní volby v Polsku: konec programu čtvrté republiky. *Mezinárodní politika*, 2007, č. 12, s. 23-25.
- KUBÁT, Michal. „Supervolební“ podzim 2005 v Polsku. *Mezinárodní politika*, 2005, č. 12, s. 18-21.
- LEBEDA, Tomáš. Volební reforma 2009 – poměrný nebo smíšený systém? In MLEJNEK, Josef. *Smíšené volební systémy a většintvorné modifikace systémů poměrných*. Praha: Karolinum, 2010, s. 159 – 175.
- PLECITÁ-VLACHOVÁ, Klára, STEGMAIER, Mary. The parliamentary election in the Czech republic, June 2006. *Electoral Studies*, 2008, roč. 27, č. 1, s. 179-184.
- MARSH, Michael. Testing the Second-Order Elections Model after Four European Elections. *Journal of Political Science*, 1998, č. 4, s. 591-607.
- MILLARD, Frances. The 2005 parliamentary and presidential elections in Poland. *Electoral Studies*, 2007, roč. 26, č. 1, s. 210-215.
- MLEJNEK, Josef. Brzda, plyn nebo deformátor? Maďarský smíšený volební systém a jeho dvacetileté působení na tvar maďarské politiky. In MLEJNEK, Josef. *Smíšené volební systémy a většintvorné modifikace systémů poměrných*. Praha: Karolinum, 2010, s. 62 – 87.
- NORRIS, Pippa, REIF, Karlheinz. Second-order Elections. *European Journal of Political Research*, 1997, roč. 31, č. 1, s. 109-124.

REIF, Karlheinz, SCHMITT, Hermann. Nine Second-Order Elections – A Conceptual Framework for the analysis of European Elections Results. *European Journal of Political Research*, 1980, č. 8, s. 3-44.

REIF, Karlheinz. National Electoral Cycles and European Elections 1979 and 1984. *Electoral studies*, 1984, č. 3, s. 244-255.

ROHRSCHEIDER, Robert, CLARK, Nick. Second-Order Elections versus First-Order Thinking: How Voters Perceive the Representation Process in a Multi-Layered System of the Governance. *Journal of European Integration*, 2009, č. 5, s. 645-664.

RYBÁŘ, Marek. The 2006 Parliamentary Elections and its Impact on the Party Political Scene in Slovakia. In CHYTILEK, Roman, HLOUŠEK, Vít (eds.). *Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Group Countries*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 154-169.

RYBÁŘ, Marek. The parliamentary elections in Slovakia, June 2006. *Electoral studies*, 2007, roč. 26, č. 3, s. 699-724.

SCHMITT, Hermann. The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-Order? *West European Politics*, 2005, č. 3, s. 650-679.

STRMISKA, Maxmilián, CHYTILEK, Roman, ŠEDO, Jakub, EIBL, Otto. *Volební komplexy zemí V4: studie k pojetí víceúrovňového volebního prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 222 s.

SCHAKEL, Arjan H. Congruence between regional and national elections. *Comparative Political Studies*, 2011.

SCHAKEL, Arjan H., JEFFERY, Charlie. Are Regional Elections really „Second-Order“ Elections? *Regional Studies*, 2012, s. 1-19.

ŠARADÍN, Pavel. *Krajské volby v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 259 s.

ŠARADÍN, Pavel. *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 2008. 161 s.

ŠARADÍN, Pavel. Czech Republic: The influence of the strong Bi-polarization. In ŠARADÍN, Pavel, BRADOVÁ, Eva. *Visegrad Votes. Parliamentary Elections 2005-2006*. Olomouc, 2002, s. 13-37.

ŠEDO, Jakub. *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 419 s.

TUFTE, Edward R. Determinants of the Outcomes of Midterm Congressional Elections. *The American Political Science Review*, 1975, č. 3, s. 812-825.

TWORZECKI, Hubert. The Polish parliamentary elections of October 2011. *Electoral Studies*, 2012, roč. 31, č. 3, s. 617-621.

Internetové zdroje

LITOMISKÁ, Lucie. *Krajské volby 2012* [online]. Cevro Čtrnáctideník, 23. října 2012. Dostupné na <<http://www.cevro.cz/cs/publikace-cevro/ctrnactidenik/>>.

Maďarský Fidesz ovládl po parlamentu župy i města [online]. Deník referendum, 4. října 2010. Dostupné na <<http://denikreferendum.cz/clanek/6388-madarsky-fidesz-ovladl-po-parlamentu-zupy-i-mesta>>.

Poland's municipal elections: Small change signals big shift [online]. The Economist, 25. listopadu 2010. Dostupné na <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2010/11/polands_municipal_elections>

www.pkw.gov.pl

www.valasztas.hu

www.volby.cz

www.statistics.sk

Seznam zkratek

ANO	Aliance nového občana
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
Fidesz	Svaz mladých demokratů-Maďarská občanská strana
HZDS	Hnutí za demokratické Slovensko
Jobbik	Hnutí za lepší Maďarsko
KDH	Křesťanskodemokratické hnutí
KDNP	Křesťanskodemokratická strana lidová
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KSS	Komunistická strana Slovenska
LiD	Levice a demokraté
LPR	Liga polských rodin
LMP	Politika může být jiná
LS-HZDS	Lidová strana-Hnutí za demokratické Slovensko
ODS	Občanská demokratická strana
PiS	Právo a spravedlnost
PO	Občanská platforma
PSL	Polská lidová strana
MDF	Maďarské demokratické fórum
MSZP	Maďarská socialistická strana
SDKÚ	Slovenská demokratická a křesťanská unie
SDKÚ-DS	Slovenská demokratická a křesťanská unie-Demokratická strana
SLD	Spojenectví demokratické levice
Směr	Směr-sociální demokracie
SMK	Strana maďarské koalice
SNS	Slovenská národní strana
SZ	Strana zelených
SZDSZ	Svaz svobodných demokratů-Maďarská liberální strana
VÚC	Vyšší územní celek
VV	Věci veřejné
Somogyért	Za župu Somogy

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Přehled volebních systému zemí Visegrádu.....	27
Tabulka č. 2: Časové umístění národních a regionálních voleb.....	29
Tabulka č. 3: Česká republika – Národní volby 2006 a regionální 2008 (%).....	32
Tabulka č. 4: Česká republika – Volební účast 2006 a 2008 (%).....	33
Tabulka č. 5: Česká republika – Neplatné hlasy 2006 a 2008 (%).....	33
Tabulka č. 6: Česká republika – Národní volby 2010 a regionální 2012 (%).....	35
Tabulka č. 7: Česká republika – Volební účast 2010 a 2012 (%).....	35
Tabulka č. 8: Česká republika – Neplatné hlasy 2010 a 2012 (%).....	36
Tabulka č. 9: Česká republika – Rozdíly vládních a opozičních stran a VV (%).....	37
Tabulka č. 10: Polsko – Národní volby 2005 a regionální 2006 (%).....	39
Tabulka č. 11: Polsko – Volební účast 2005 a 2006 (%).....	39
Tabulka č. 12: Polsko – Neplatné hlasy 2005 a 2006 (%).....	40
Tabulka č. 13: Polsko – Národní volby 2007 a regionální 2010 (%).....	41
Tabulka č. 14: Polsko – Volební účast 2007 a 2010 (%).....	42
Tabulka č. 15: Polsko – Neplatné hlasy 2007 a 2010 (%).....	42
Tabulka č. 16: Polsko – Rozdíly vládních a opozičních stran (%).....	43
Tabulka č. 17: Maďarsko – Národní a regionální volby 2006 (%).....	45
Tabulka č. 18: Maďarsko – Volební účast 2006 (%).....	45
Tabulka č. 19: Maďarsko – Neplatné hlasy 2006 (%).....	46
Tabulka č. 20: Maďarsko – Národní a regionální volby 2010 (%).....	47
Tabulka č. 21: Maďarsko – Volební účast 2010 (%).....	47
Tabulka č. 22: Maďarsko – Neplatné hlasy 2010 (%).....	48
Tabulka č. 23: Maďarsko – Rozdíly vládních a opozičních stran (%).....	48
Tabulka č. 24: Slovensko – Národní volby 2002 a regionální 2005 (%).....	50
Tabulka č. 25: Slovensko – Volební účast 2002 a 2005 (%).....	51
Tabulka č. 26: Slovensko – Neplatné hlasy 2002 a 2006 (%).....	52
Tabulka č. 27: Slovensko – Národní volby 2006 a regionální 2009 (%).....	53
Tabulka č. 28: Slovensko – Volební účast 2006 a 2009 (%).....	53
Tabulka č. 29: Slovensko – Neplatné hlasy 2006 a 2009 (%).....	54
Tabulka č. 30: Slovensko – Rozdíly vládních a opozičních stran a ANO (%).....	54

Abstrakt

Diplomová práce *Regionální volby v zemích Visegrádu z pohledu teorie voleb druhého řádu* se zabývá aplikací teorie voleb druhého řádu na regionální volby ve čtyřech středoevropských zemích – České republice, Polsku, Maďarsku a Slovensku. Teorie voleb druhého řádu byla primárně vytvořena v souvislosti s prvními volbami do Evropského parlamentu v roce 1979, které vykazovaly oproti volbám národním určité specifické znaky. Volební účast byla nižší, vládní strany ztrácely, opoziční naopak posilovaly, objevil se vyšší počet neplatných hlasů atd. Použití této teorie ale není vyloučeno i na ostatní typy voleb v rámci politického systému. Výše uvedená kritéria jsou v této diplomové práci ověřována na vybraných regionálních volbách čtyř zkoumaných zemí. I přesto, že se např. v České republice předpoklady druhořadých voleb potvrdily, v ostatních zemích jsou regionální volební výsledky nevyrovnané a tudíž nepredikovatelné.

Klíčová slova: teorie voleb druhého řádu, národní volby, regionální volby, volební účast, vládní strany, opoziční strany, neplatné hlasy

Abstract

The diploma thesis *Regional Elections in Visegrad Countries from the Perspective of the Theory of Second-order Elections* deals with the application of the theory of second order elections on the regional elections for four central European countries – Czech Republic, Poland, Hungary and Slovakia. The theory of second order elections was primarily created with the connection of the first European Parliament election in 1979, that assigned specific marks with the difference of results of the national elections. The turnout was lower, governmental parties lost, opposition parties gained, there were a higher number of invalid votes etc. It is also possible to apply the theory for the other types of elections within a political system. The given criteria are verified on the selected regional elections of the four surveyed countries in this diploma thesis. Even though the conditions of second order elections were confirmed in the Czech Republic, they are still unbalanced and unpredictable in other countries.

Key words: the theory of second order elections, national elections, regional elections, turnout, governmental parties, opposition parties, invalid votes